

Н. Х. Андерсен

ТАР
КРАЛИЧӘ

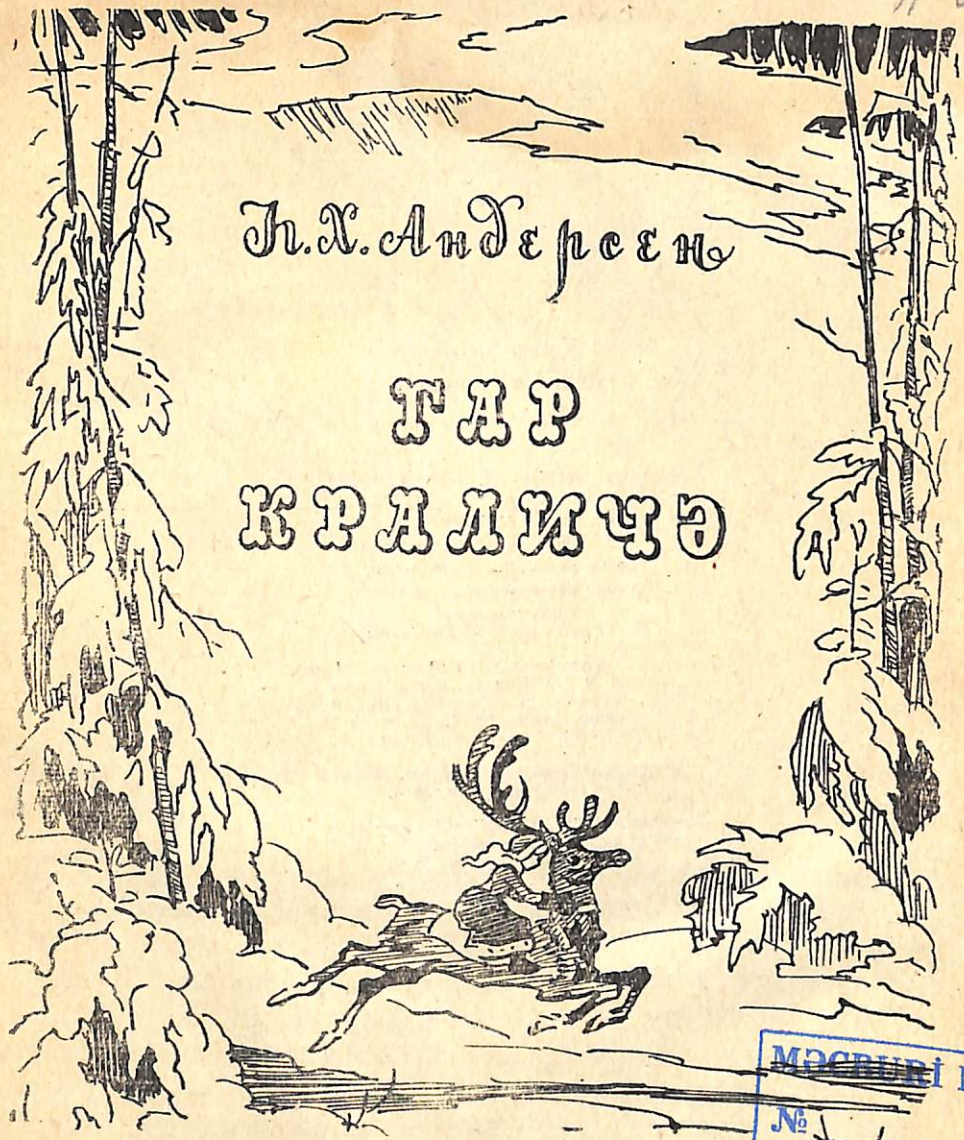

Азәрнәшр - 1963

84/4 Dav
A 63

И.А.Анדרсен

ТАР
КРАД И ЧӘ

фот. 1982

МӘСҮРИ НҮСХӘ
№ 1

4526
86-

Азәрбајҗан
ДӨВЛӘТ НӘШРИЯТЫ
Бакы, 1983

1011
Китепханә үзәги
М. Ә. А. А.
Н. И. М. А. М. С. И.

F. Kəşirli ədina
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KİTABXANASI
INV. № 75201

Ганс Христиан Андерсен

СНЕЖНАЯ КОРОЛЕВА

(на азербайджанском языке)

Тәрчүмә едәни *М. Рзагулузада*

Редактору *С. Тайрова*
Шәкилләри *В. Алфеевскиндир*

Бәдии редактору *Ф. Гулијев*
Техники редактору *Б. Гурбанова*

Корректорлары
М. Тәваккулова, Б. Гаряғды

Яғылмаға верилмиш 6/VIII-1963-чү ил. Чапа
имзаланмыш 29/X-1963-чү ил. Кағыз форматы
70×92¹/₁₆. Физики чап вәрәғи 3,5. Шәрти ч.
в. 4. Учот нәшр. вәрәғи 2,8. Сифариш № 823.
Тиражы 15000. Гијмәти 10 гәп.

Азәрбајчан Дөвләт Нәшријјаты, Бақы,
Нүсү Начыјев күчәси, № 4.

Азәрбајчан ССР Мәдәнијјәт Назирлијинин
26 комиссар алына мәтбәәси, Бақы,
Әли Бајрамов күчәси, № 3.

БИРИНЧИ ӘҢВАЛАТ

КҮЗКҮ ВӘ ОНУН ГЫРЫГЛАРЫ

Д и кәлин, башлајаг! Бу әһвалатын ахырына кәлиб чатанда, биз индикиндән чох биләчәјик. Демәли белә: бири варды, бири јохду, бир див варды. Бу див, шејтан кими ачыглы иди. Бир дәфә онун кефи көк иди: о, елә бир күзкү гајырмышды ки, бүтүн јахшы вә көзәл шејләр һәмин күзкүјә дүшәндә, лап кичилиб јоха чыхырды, пис вә јарамаз шејләр исә, тәрсинә даһа артыг бөјүјүб көзә чарпыр вә даһа пис көрүнүрдү. Ән көзәл мәнзәрәләр бу күзкүјә дүшдүкдә, гајнајыб бир-биринә гарышмыш испанәғә бәнзәјирди, ән гәшәнк адамлар исә күзкүдә ејбәчәрләшир вә ја башыашағы дурмуш гарынсыз адамлар кими кө-

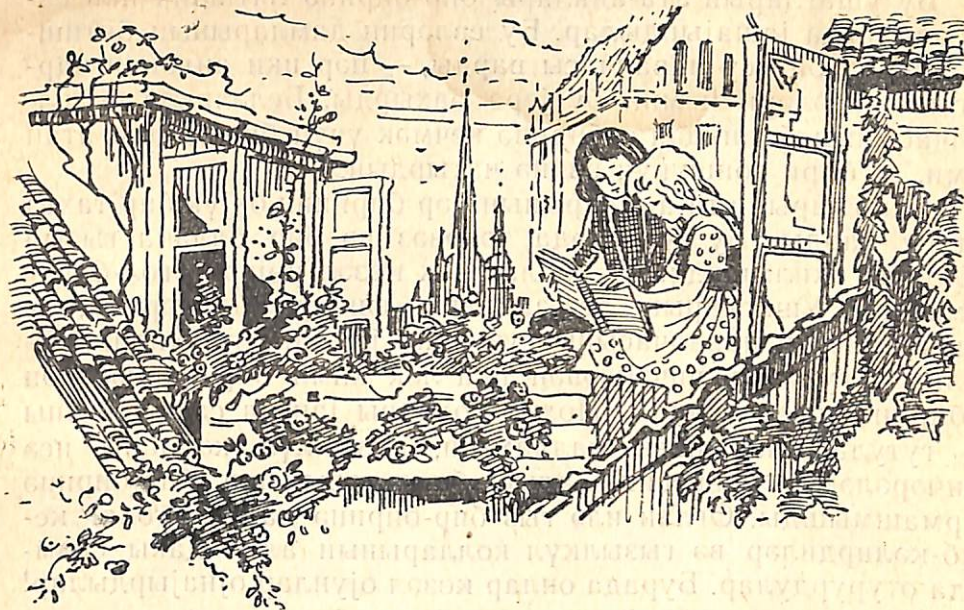
рүнүрдүлөр! Адамларын үзү о гэдэр дэжишиб кифирләширди ки, һеч танымаг олмурду. Көзэл инсан фикри бу күзкүдә аглакәлмәз дәрәчәдә елә ејбәчәрләширди ки, див гәһгәһә илә күлмәкдән өзүнү сахлаја билмир, белә бир күзкү ичад етдији үчүн севинирди. Бу дивин бир мәктәби варды, онун шакирдләри бу күзкүдән данышыб ону мө'чүзә кими тә'рифләјирдиләр.

Онлар дејирдиләр: — Анчаг инди бүтүн дүнјаны вә адамлары олдуғлары кими көрмәк олар!

Онлар бу күзкү илә гача-гача һәр јери кәзирдиләр. Бир аздан сонра дүнјада елә бир өлкә, елә бир адам галмады ки, һәмин күзкүјә кифирләшмиш һалда дүшмәмиш олсун. Ахырда дивин шакирдләри көјә дә чыхмаг истәдиләр.

Онлар көјә учалдыгча учалдылар; бирдән күзкү онларын әлләриндә елә әјри-үјрү һала дүшдү ки, сүрүшүб јерә дәјди вә чилик-чилик олду.

Анчаг һәмин күзкүнүн милјонларча, биллионларча, бәлкә даһа да артыг ғырығлары күзкүнүн өзүндән дә чох-чох артыг зәрәр верди. Бу күзкүнүн хырда гум бојда бә'зи ғырынтылары бүтүн дүнјаја јајылыб, һәрдән адамларын көзүнә дүшүрдү вә орда да галырды. Көзүнә күзкү ғырынтысы дүшән адам, һәр бир шеји тәрсинә көрүрдү вә һәр бир шејин анчаг пис чәһәтини сечирди. Чүнки һәр бир күзкү ғырығында әввәлки бүтөв күзкүнүн хасијјәтләри галмышды. Күзкү ғырығлары бә'зи үрәк бир парча буза дөнүрдү. Бу күзкү ғырығларынын ичәрисиндә ириләри дә варды; белә ки, онлары пәнчәрә чәрчивәсинә салмаг оларды; амма белә пәнчәрәләрдән адам кәрәк өз јахшы, меһрибан достларына бахмајајды. Нәһајәт, бу ғырығларын еләләри дә варды ки, онлардан көзлүк гајырмаг оларды. Амма вај о адамларын һалына ки, белә көзлүкләри тахыб бир шејә бахајдылар вә онлар барәсиндә дүзкүн фикир сөјләмәк истәјәјдиләр. Белә һалларда ачығлы див гарнына санчы доланадәк гәһгәһә чәкиб күләрди. Амма бу күзкүнүн һәлә чох-чох ғырығлары дүнјада учушмагда иди. — Кәлин, далына гулаг асаг.

ИКИНЧИ ӘҲВАЛАТ

ОҒЛАН ВӘ ГЫЗ

Бөјүк бир шәһәр варды; бурада о гэдәр ев вә адам вар иди ки, һәрә өзүнә кичик бир бағча салмаг үчүн јер ајыра билмирди. Буна көрә дә һәмин шәһәрдә јашајан адамларын чоху анчаг өз отағларында, дибчәкләрдә чичәк бәсләмәклә кифајәтләнирдиләр. Бу шәһәрдә ики јохсул ушаг јашајырды, онларын дибчәкдән бөјүк бир бағчалары варды.

Бу ушагларын ата-аналары бир-биринә битишик ики ездә, чардагда јашајырдылар. Бу евләрин дамларынын битишдији јердә бир су навалчасы варды, — һәр ики аиләнин чардаг пәнчәрәләри һәмин бу јерә бахырды. Беләликлә су навалчасынын бириндән о биринә кечмәк үчүн бир аддым атан кими, о бири гоншунун евинә чатырдын.

Ушагларын ата-аналарынын һәр биринин бөјүк бир тахта гутусу варды. Бу гутуларда тәрәвез вә бир балача гызыл күл колу әкилмишди. Бу коллар чох көзәл көјәриб гол-будаг атмышды. Ушагларын ата-аналары фикирләшдиләр ки, бу ики гутуну су навалчасынын узунуна јан-јана гојсунлар, беләликлә гутулар, чичәкләнән ики ләк кими бир пәнчәрәдән о биринә гәдәр узанды. Нохуд коллары јашыл сачагларыны бу гутулардан ашағы салламыш, гызылкүл коллары исә пәнчәрәләрин дөврәсини алыб будаглары илә бир-биринә сармашмышды. Оғлан илә гыз бир-биринә дамдан гонаг кедиб-кәлирдиләр вә гызылкүл колларынын алтындакы скамјада отурурдулар. Бурада онлар көзәл ојунлар ојнајырдылар!

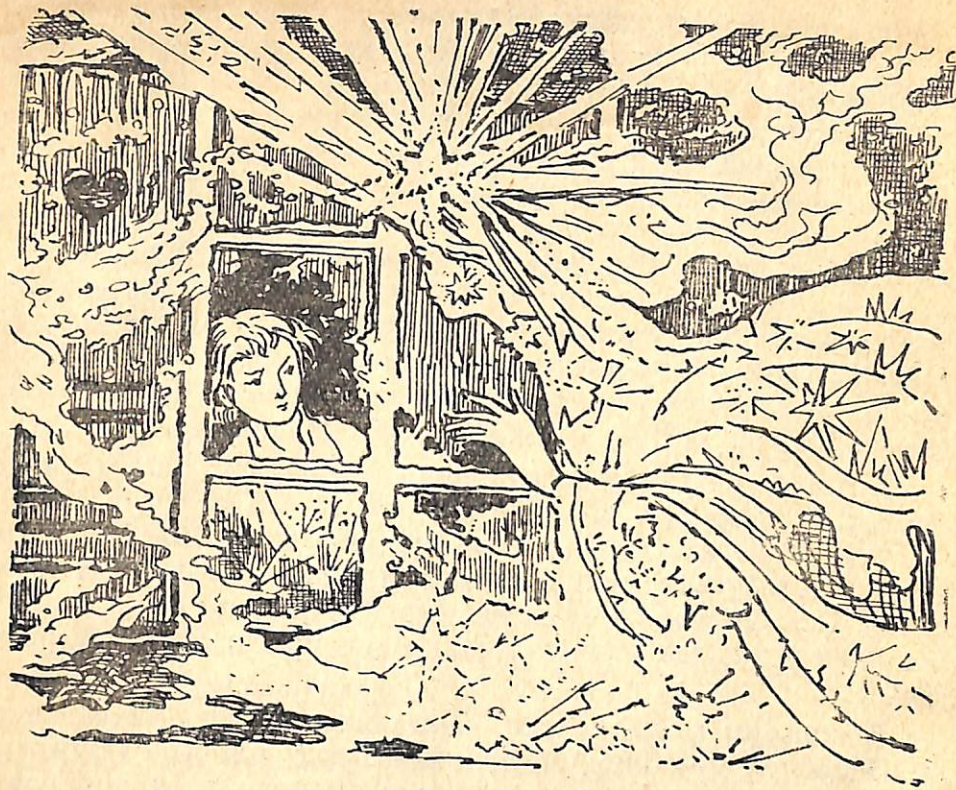
Гышда чох вахт пәнчәрәләр донурду, онда бу ләззәтли ојунларын арасы кәсилирди. Амма ушаглар мис пуллары собада гыздырыб донмуш шүшәләрә јапышдырырдылар, һәмин саат шүшәләрдә буз әријиб, кипкирдә көзәл бир дәлик ачылырды, ордан да шән, мөһрибан бир көз бахырды, — беләликлә оғлан илә гыз һәрәси өз пәнчәрәсиндән бир-биринә бахырды: оғланын ады Кај, гызын ады Керда иди. Јајда онлар бирчә аддым атан кими, бир-биринин јанында олурдулар; гышда исә онлар кәрәк әввәлчә чохла пиллә енәјдиләр, сонра јенә бир о гәдәр пиллә чыхајдылар. Гәјәтдә исә күлөк гары һәрләјиб совурурду.

Гоча нәнә дејирди ки: — Бунлар ағ арылардыр, учушурлар.

Оғлан сорушурду: — Онларын да краличәси вармы?

Оғлан билирди ки, әсил арыларын краличәси олур.

— Вар, — дејә нәнә чаваб верирди. — Краличә чохла гар дәнәләринин һәрләндији јердәдир, өзү дә һамыдан иридир,

һеч вахт јердә чох галмаз; һәмишә дик јухары учуб, гара булудун ичиндә кизләнир. Чох вахт о, кечәләр шәһәрин күчәләрини уча-уча кәзиб пәнчәрәләрдән бахыр, бу заман пәнчәрәләр чичәкли буз нахышлары илә бәзәнир.

— Көрмүшүк, көрмүшүк! — дејә ушаглар чаваб верир вә инанырдылар ки, бунлар һамысы доғрудан да беләдир. Бир дәфә гыз сорушду: — Гар краличә кәлиб бура кирә билмәзми?

Оғлан деди: — һүнәри вар кәлсин, көрүм! Ону исти собанын үстүндә отурдарам, әријиб кедәр!

Анчаг нәнә онун башыны тумарлајыб, башга бир сөһбәт башлады.

Ахшам Кај елдә сојунуб јатмаг истәјирди ки, бирдән пәнчәрәнин габағындакы столун үстүнә чыхыб, пәнчәрә шүшәсиндә әримиш дәликдән бајыра бахды. Бајырда гарлар учушурду. Онларын ириси чичәк гутусунун кәнарына дүшүб кетдикчә бөјүмәјә башлады; ахырда бөјүјүб бир гадын олду. Бу гадын санки милјонларла гар улдузчугларындан тохунмуш ән инчә ағ бир түлә бүрүнмүшдү. Бу гадын буздан, — пар-пар парылдајан, адамын көзүнү гамашдыран буздан иди, чох көзәл, инчә, өзү дә дири иди! Онун көзләри улдуз кими парылдајырды, амма бу көзләрдә нә мәррибанлыг, нә раһатлыг варды. Гадын башы илә ишарә едиб, оғланы өз јанына чығарды. Оғлан горхуб стулдан јерә һоппанды. Пәнчәрәнин габағындан нә исә, јекә гуша бәнзәр бир шеј кечди.

Ертәси күн јаман шахта иди, амма сонра һава исинди, бир аздан сонра да јаз кәлди.

Күнәш ишыг сачды, торпагдан јенә дә јашыл отлар кәјәрди. Гарангушлар кәлиб дамын алтында өзләринә јува гурдулар. Пәнчәрәләр ачылды вә ушаглар јенә дә бүтүн мәртәбәләрдән јухарыда олан өз кичик бағларында отурмаға башладылар.

Һәмин јәј гызылкүлләр даһа гәшәнк күл ачмышдылар. Ушаглар бир-биринин әлиндән тутуб маһны охујур, гызылкүлләри өпүр, күнәшин парылтысына тамаша едир, онунла данышырдылар. Бу јәј күнләри нә гәдәр көзәл иди, әтирли гызылкүл колларынын дибиндә отурмаг нә гәдәр хош иди, елә бил бу күлләр һеч вахт солмајачагды!..

Кај илә Керда отуруб, ичәрисиндә һејван вә гуш шәкилләри олан китаба тамаша едирдиләр; бөјүк гүллә сааты беши вурду.

Бирдән оғлан чығарды: — Вај! Лап үрәјимә нәсә батды, көзүмә нәсә дүшдү!

Гыз хырдача голлары илә онун бојуну гучаглады, оғлан көзләрини гырпмаға башлады, амма көзләринин һеч бириндә һеч бир шеј көрүнмүрдү.

— Јәгин ки, чыхыб-дүшүб, — дејә о дилләнди.

Анчаг елә иш бурдадыр ки, белә дејилди. Бу, һәмин див күзкүсүнүн хырдача бир гырыгы иди.

Јазыг Кај! Инди онун үрәји бир парча буза дөнәчәкди! Ағры кечиб кетди, амма күзкү гырыгы батыб галды.

— Нијә ағлајырсан? — дејә Кај Кердан сорушду. — Мәним һеч јерим ағрымыр... Көр нечә кифирләширсән! Тфу!—дејә оғлач чығарды. — Бу гызылкүлә гурд дүшүб. О бири дә лап әјри-үјрүдүр. Бунлар нә пис күлләрдир! Күлләр дә кифирдир, ичиндә битдикләри гутулар да!

Буну, дејиб оғлан тәпиклә вурду, гутуну вә ики гызылкүлү сындырды.

— Кај нә гајырырсан! — дејә гыз чығарды. Кај, гызын горхдуғуну көрүб, бир күл дә гопарды вә балача, мәррибан Керданын јанындан гачыб өз пәнчәрәсинә чыхды.

Бундан сонра гыз она шәкилли китаб кәтирәндә, о дејирди ки, бу шәкилләр анчаг сүдәмәр ушаглар үчүн јахшыдыр; нәнә она бир шеј данышанда, о нәнәнин һәр сөзүнә өчәширди. Сонра исә... иш о јерә чатды ки, Кај кизлинчә нәнәнин далынча дүшүб, онун јеришини јамсылајыр, көзлүк тахыб, сәсини онун сәсинә бәнзәдирди. О нәнәни елә јамсылајырды ки, адамлары күлдүрүрдү. Бир аздан оғлан бүтүн гоншулары да јамсылајыб чырнатнаға өјрәшди. О, гоншуларын бүтүн гәрибәликләрини вә нөг-

санларыны ашкара чыхарыб көстөрмәји јахшы бачарырды, адамлар дејирдиләр ки:

— Бу оғланын нә гәрибә башы вар!

Бүтүн бунларын сәбәби оғланын әввәл көзүнә, сонра үрәјинә дүшмүш һәмин күзкү гырығы иди; чүнки оғлан, ону үрәкдән севән меһрибан балача Керданы да чырнадырды.

Инди онун әјләнчәләри тамам башга чүр, өлчүлүб-бичилмиш бир һалда олурду. Бир дәфә гышда, гар јағанда, о, ири бөјүдүчү шүшә көтүрүб, өз көј палтосунун этәјини гарын алтына тутду вә деди:

— Керда, кәл шүшәдән бир бах!

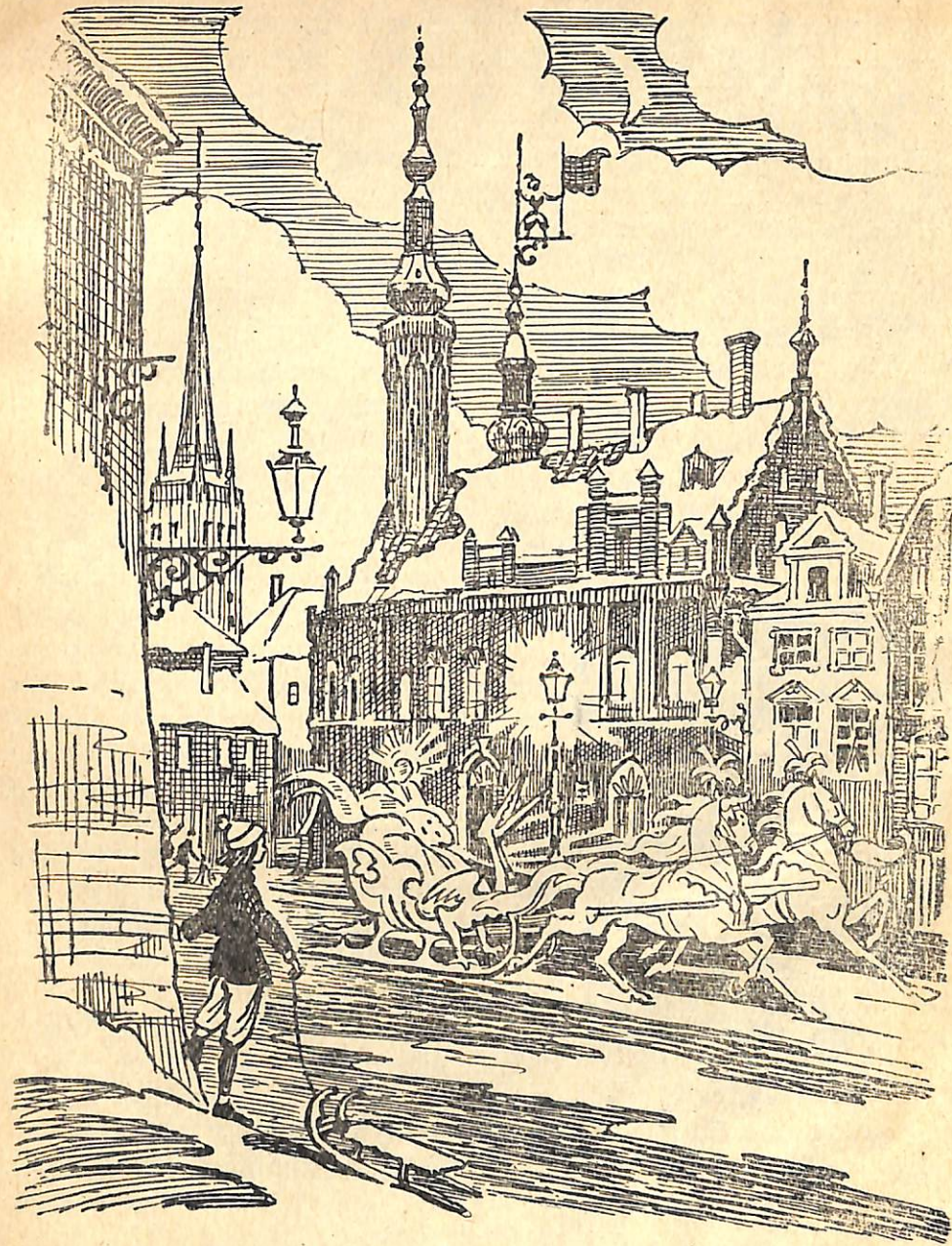
Һәр бир гар дәнәси шүшәнин алтында әслиндән гат-гат бөјүк көрүнүрдү, гәшәнк бир чичәјә, ја да онбучаглы улдуза бәнзәјирди. Бу чох көзәл иди.

Кај деди:

— Көрүрсән нә гәдәр көзәл гајрылымшдыр! Бу, әсил чичәкләрдән гат-гат мараглыдыр! Өзү дә көр нә дүзкүндүр! Бир дәнә дә олсун әјри хәтт јохдур! Најыф, кәрәк бунлар әримәјәјдиләр!

Бир дәфә Кај, далынча киршә чәкә-чәкә, әлләриндә ири әлчәкләр, кәлиб Керданын лап гулағына чығырды: «Бөјүк мејданда о бири оғланларла бирликдә киршә сүрмәјә мәнә ичазә верибләр!» — дејиб гачды.

Мејданда хејли ушаг киршә сүрүрдү. Чүр'әтли ушаглар өз киршәләрини кәндлиләрин киршәләринә бағлајыб, хејли узаглара кедирдиләр. Онларын севинчи ашыб-дашырды. Ојунун ән гызғын вахтында мејданда ағ рәнкли бөјүк бир киршә көрүндү. Қиршәдә ағ хәз күркә бүрүнмүш, башында да хәз папаг, бир нәфәр отурмушду. Қиршә мејданын дөврәсинә ики дәфә һәрләнди. Кај тез өз киршәсини она бағлајыб ардынча кетди. Ири киршә јејин-јејин кетмәјә башлады вә бир аздан сонра мејдандан чыхыб дөнкәјә кирди. Қиршәдә отурмуш адам кери чеврилиб, Каја дост кими баш әјди, елә бил ки, онлар таныш идиләр. Кај бир нечә дәфә өз киршәсини ачмаг истәди, амма күркү адам башы илә она ишарә етди, о да киршәсини ачмајыб, далынча сүрдү. Онлар шәһәр дарваза-

сындан чыхдылар. Бирдэн гар гушбашы жаҕмаға башлады, һәм дә елә бәрк жағырды ки, Кај өзүнүн ирэли узанмыш элини көрмүрдү. Оғлан өз киршәсинин бөјүк киршәјә бағланмыш ипини ачыб бурахмаг истәди, амма елә бил онун киршәси бөјүк киршәјә битишмишди. Бөјүк киршә ону сүр'әтлә ардынча чәкиб апарырды. Кај бәркдән чығырды, анчаг онун сәсини ешидән олмады. Гар бәрк жағырды, киршә гар тәпәләринә батыб чыха-чыха, чәпәрләрин вә архларын үстүндән һоппана-һоппана кедирди. Кајын бүтүн бәдәни әсирди, о дуа охумаг истәјирди, амма ағлына вурма чәдвәлиндән башга һеч шеј кәлмирди.

Гар дәнәләри кетдикчә бөјүјүрдү, ахырда һәрәси ири ағ тојуг бојда олду. Бирдән онлар әтрафа дағылышды, бөјүк киршә дајанды, ичиндәки адам ајаға галхды.

Бу, уча бојлу, гамәтли, көз гамашдыран, ағаппаг бир гадын—Гар краличә иди; онун күркү дә, папағы да гардан иди.

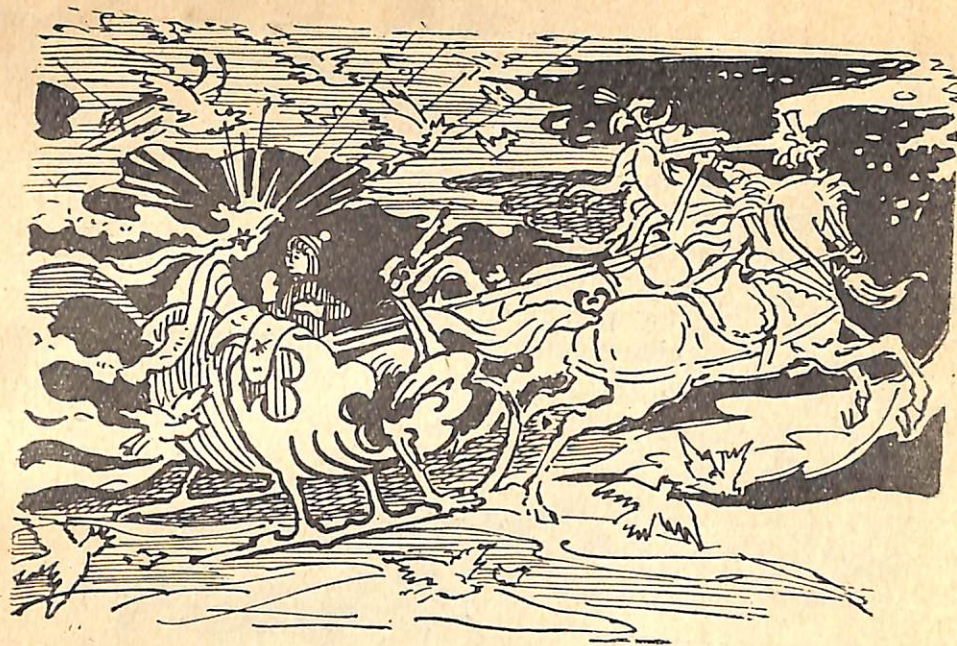
—Јахшы кәздик һа!—дејә краличә дилләнди.—Амма сән лап донубсан, кәл мәним ајы дәрисиндән олан күркүмүн ичинә кир!

Краличә оғланы киршәјә миндириб өз күркүнә бүрүдү. Кај елә бил ки, гар комасына дүшдү.

—Һәлә дә үшүјүрсән?—дејә краличә сорушуб онун алнындан өпдү.

Ај аман! Онун өпүшү буздан да сојуг иди. Бу сојуг оғланын бүтүн бәдәнинә јајылыб үрәјинә чатды, онун үрәји елә онсуз да јарыја гәдәр буз бағламышды. Каја елә кәлди ки, о бу саат өләчәк... Анчаг бирчә дәгигә белә олду; сонра исә тәрсинә, онун һалы јахшылашды, һәтта даһа үшүмүрдү дә.

—Мәним киршәм! Мәним кир-

шәми унутма һа! — дејә о, һәр шејдән әввәл өз киршәсини јадына салды.

Онун киршәси ағ тојуглардан биринин белинә бағланмышды. О тојуг да бөјүк киршәнин ардынча учуб кәлирди. Гар краличә Кајы бир дә өпдү, Кај Керданы да, нәнәни дә, бүтүн евдәкиләри дә јадындан чыхарды.

Краличә она деди: — Мән даһа сәни өпмәјәчәјәм. Јохса о гәдәр өпәрәм ки, өләрсән.

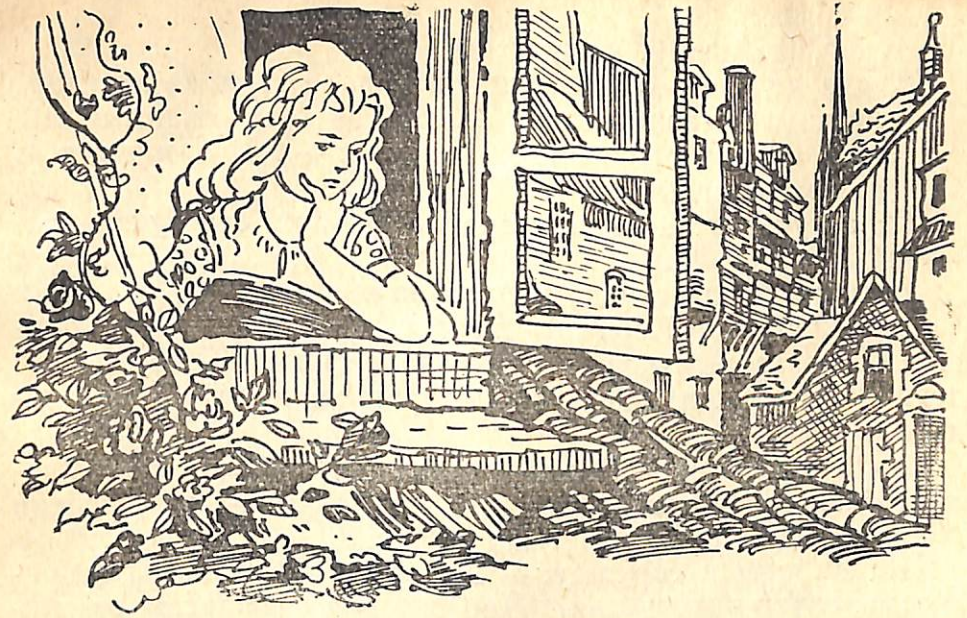
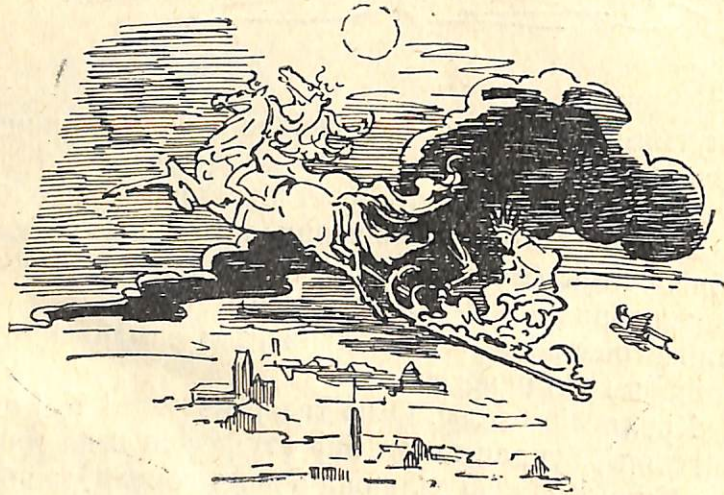
Кај, Краличәјә бахды. О нә гәдәр көзәлди! Кај өмрүндә бундан ағыллы, бундан көзәл бир үзү һеч ағлына да кәтирә билмәзди. Инди Краличә даһа она о дәфә пәнчәрәдән бајырда дуруб, башы илә ишарә етдији вахт олдуғу кими, буз һалында көрүнмүрдү.

О, даһа Краличәдән һеч горхмурду; она данышды ки, һесабын дөрд әмәлини, һәтта кәсирләри дә билир. Һәр өлкәнин

нечэ квадрат мил вэ эһалисинин нэ гэдэр олдуғуну билир. Краличэ исэ чавабында анчаг күлүмсүнүрдү. Онда Каја елэ кэлди ки, о доғрудан да һэлэ аз шеј билир.

Елэ һәмин анда Гар Краличэ ону гучағына алды, онлар көјө галхыб, гара булудлара кирдилэр. Фыртына выјылдајыр вэ фэрјад гопарырды, елэ бил ки, гэдим маһнылар охујурду. Онлар мешэлэрин вэ көллэрин, дэнизлэрин вэ сэрт торпағын үзэри илэ учуб кедирдилэр; онлардан ашағыда сојуг күлэк-лэр эсир, гурдлар улашыр, гар бэрг вурур, гара гарғалар гарылдаша-гарылдаша учушурдулар; башларынын үстүндэ исэ ири, ишыглы ај парылдајырды. Узун гыш кечэси Кај көзүнү аја зилләјиб бахыр, күндүз исэ, Гар Краличэнин ајағы алтында јатырды.

ҮЧҮНЧҮ ЭҺВАЛАТ

СЕҢРБАЗ ГАДЫНЫН ЧИЧЭКЛИЈИ

Бэс Кај гајытмадыгда Керданын һалы нечэ олду? Ахы Кај һара кетмишди? Буну һеч ким билмирди. Анчаг ушаглар данышырдылар ки, онун өз киршэсини бөјүк вэ јарашыглы бир киршэјэ бағладығыны индичэ көрүблэр; сонра һәмин киршэ дөнкөјэ бурулуб, шәһэр дарвазасындан чыхмышдыр.

Чохлу көз јашы төкүлдү, Керда ачы-ачы ағлады. Ахырда бу гэрара кэлдилэр ки, Кај өлмүшдүр; о, шәһэрин кәнарын-

дан ахан чаја дүшүб богулмушдур. Тутгун гыш күнлери хејли узун чөкди.

Будур, јаз келди, күн чыхды.

Керда деди: — Кај өлмүшдүр, о даһа гајытмајачагдыр!

Күн ишыгы чаваб верди: — Јох, мән буна инанмырам!

Керда буну гарангушлара да деди: — Кај өлмүшдүр, о даһа гајытмајачагдыр!

Гарангушлар да чаваб вердилер: — Јох, биз буна инанмырыг!

Ахырда Керда өзү дә даһа буна инанмады.

Бир күн сәһәр Керда өз-өзүнә деди: — Гој бир тәзә гырмызы башмагларымы кејим, (Кај һәлә бунлары бир дөфә дә олсун көрмәмишди), бир чајын гырағына кедим, Кајы ондан сорушум.

Һәлә чох еркәнди. Керда јухуда олан нәнәсини өпдү, гырмызы башмагларыны кејди вә тәк-тәнһа, гача-гача шәһәрин кәнарына, дүз чајын гырағына келди.

Керда чајдан сорушду: — Дүздүрмү ки, мәним гардашылығымы өзүнә көтүрүбсән? Әкәр ону мәнә гајтарсан, өз гырмызы башмагларымы сәнә бағышларам!

Гыза елә келди ки, чајын ләпәләри она гәрибә сурәтдә ишарә едиб разылыгларыны билдирирләр. Онда гыз, онун үчүн ән гијмәтли олан гырмызы башмагларыны чыхарыб чаја атды. Анчаг башмаглар лап чајын гырағына дүшдү вә далғалар онлары дәрһал кәнара атдылар, — елә бил ки, чај гызын гијмәтли һәдијјәсини гәбул етмәк истәмирди, чүнки Кајы она гајтара билмәјәчөкди. Гыза елә келди ки, башмаглары лазым олдуғу гәдәр узаға атмамышдыр. Буна көрә дә о, гамышна јахынлашды вә башмаглары јенә суја туллады. Гајыг һеч саһилдән ажрылмаға башлады. Гыз тез атылыб саһилә чыхмаг истәди, амма о, гајығын арха тәрәфиндән бурнуна кәләнә гәдәр, гајыг даһа саһилдән хејли араланмышды вә чај ашағы үзүб кетди.

Керда јаман горхду вә ағлајыб чығырмаға башлады, ан-

чаг онун сәсини сәрчәләрдән башга һеч кәс ешитмәди. Сәрчәләр ону гуруја чыхара билмәздиләр, онлар саһил бојунча уча-уча чивилдәширдиләр, елә бил она үрәк-дирәк вериб демәк истәјирдиләр:

— Биз бурдајыг! Биз бурдајыг!

Гајыг кетдикчә узаглашырды. Керда сакит-сакит отурмушду, ајағында јалныз чораб варды. Онун гырмызы башмаглары гајығын ардынча үзүб кәлир, амма она чата билмирди.

Керда белә фикирләшди: «Бәлкә чај мәни Қажын јанына апарыр?» — вә о севиниб ајаға дурду, јамјашыл көзәл саһилләрә хејли тамаша едиб ләззәт алды.

О, гајыгла үзә-үзә кәлиб бөјүк бир албалы бағына чатды. Бағда бир ев варды, евин пәнчәрәләринин шүшәләри гырмызы вә көј иди, дамына да күләш дөшәнмишди. Гапынын ағзында ағачдан гајрылмыш ики солдат дурмушду вә евин габағындан гајыгла үзүб кечәнләрә һәрби салам верирдиләр.

Керда солдатлары чанлы адам билиб, онлары сәсләди, мәлүмдур ки, онлар чаваб вермәдиләр. Гыз онлара хејли јакынлашды, гајыг аз гала лап саһилә чатды вә гыз даһа да бәркдән чығырды. Евдән гоча, лап гоча бир гары чыхды. Онун әлиндә бир әл ағачы, башында көзәл чичәкләрлә бәзәнмиш јекә бир һәсир шлјапа варды.

Гары Кердаја деди: — Ај јазыг гызчығаз! Нечә олуб ки, сән белә ити ахан бөјүк чаја дүшүб, белә узаглара кәлибсән?

Буну дејиб гары суја кирди, өз әл ағачыны гајыға илишдириб саһилә чәкди, Керданы дүшүрдү.

Керда ахыр кәлиб гуруја чыхдығы үчүн чох-чох севинирди, амма бу јад гарыдан бир аз чәкинирди.

Гары деди: — Ди кәл кедәк. Мәнә даныш көрүм, сән кимсән вә нечә олуб ки, кәлиб буралара чыхыбсан?

Керда нә вардыса, һамысыны гарыја данышмаға башлады, гары исә, һеј башыны јырғалаја-јырғалаја тәкран едирди: «һм! һм!» Гыз сөһбәтини гуртардыгда, гарыдан Қажы көрүб-көрмәдијини сорушду. Гары чаваб верди ки, Қаж һәлә кәлиб бурдан кечмәјиб, анчаг јәгин ки, кәлиб кечәчәкдир.

Буна көрә дә гыз һеч дәрәд-гәм чәкмәсин. Гој албалыларын дадына бахсын, бағда битән чичәкләрә тамаша едиб ләззәт алсын: бу чичәкләр бүтүн шәкилли китабларда чәкилән чичәкләрдән көзәлдир вә һамысы да нағыл данышмағы бачарыр. Буну дејиб, гары Керданын әлиндән тутду, ону өз евинә апарды вә гапыны ачарла бағлады.

Евин пәнчәрәләри јердән хејли уча иди. Һамысынын да шүшәләри рәнкбәрәнк: гырмызы, көј вә сары иди. Буна көрә отағын ичәриси дә көј гуршағы кими гәрибә рәнкбәрәнк иди. Столун үстүндә көзәл албалы илә долу бир сәбәт варды. Керда бу албалылардан үрәји истәдији гәдәр јејә биләрди. О, албалылары једикчә, гары гызыл дарагла онун сачларыны дарајырды. Онун сачлары гыврылыр, гызылкүл кими дәјирми вә чәһраји јанагларынын, меһрибан вә хош үзүнүн дөврәсиндә гызыл кими парылдајырды.

Гары деди: — Мән чохдан истәјирдим ки, белә гәшәнк бир гызым олсун! Өзүн көрәрсән ки, сәнинлә биз нечә көзәл, меһрибан јашајачағы!

Бу сөзләри дејә-дејә, гары гызын сачларыны дарајырды вә о дарадыгча, Керда өз гардашлығы Кајы даһа тез јадын-дан чыхарырды. Чүнки гары сеһрбазлығы бачарырды. Бу гары гәзәбли сеһрбазлардан дејил, анчаг һәрдәнбир, о да өз арзуларыны јеринә јетирмәк үчүн сеһрбазлыг едәрди. Инди о чох истәјирди ки, Керданы өз јанында сахласын. Гары баға кедиб, әл ағачыны бүтүн гызылкүл колларына тохундурду. Тамамилә чичәк ачмыш бүтүн коллар, бирдән-бирә јерин дә-рин гатларына батыб јох олдулар, онлардан һеч бир әсәр-әләмәт галмады. Гары горхурду ки, Керда бу гызылкүлләри көрәндә, өз күлләрини јадына салар, сонра да Кајы хатырлар, гарынын јанындан гачыб кедәр.

Сонра гары Керданы чичәклијә апарды. Бурда һәр чүр вә илин бүтүн фәсилләриндә ачан чичәкләр варды. Бүтүн дүнјада елә бир шәкилли китаб тапылмазды ки, орда чәкилән шәкилләр бу чичәкликдән даһа рәнкбәрәнк, даһа көзәл ол-сун. Күнәш әјилиб, уча албалы ағачларынын ардында јох олана гәдәр Керда севиндијиндән һоппана-һоппана бу чичәк-ләрин арасында ојнады. Ахшам ону ичи көј бәнөвшәләрлә долдурулмуш гырмызы ипәк дөшәкли көзәл бир јатаға сал-дылар. Гыз јухуја кетди, о елә көзәл јухулар көрдү ки, белә јухулары анчаг краличә өз тој күнүндә көрә биләр.

О бири күн Кердаја јенә күнүн алтында һәмин көзәл чичәкликдә ојнамаға ичазә вердиләр. Беләликлә күнләр кәлиб кечди. Керда инди һәр бир чичәји таныјырды. Анчаг бу чи-чәкләр нә гәдәр чох олса да, она елә кәлирди ки, нәсә, бир күл чатмыр, бу чатмајан көрәсән һансы күлдүр? Бир дәфә Керда отуруб гарынын чичәкләрлә бәзәнмиш һәсир шлјапа-сына тамаша едирди. Бу чичәкләрин ичәрисиндә ән көзәли елә гызылкүл иди. Гары гызылкүлләри јерә батырдыгда, һәмин бу гызылкүлү шлјапасындан силмәји унутмушду. Бах, һушсузлуғун ахыры белә олар!

— Нечә! Бәс бурда гызылкүл јохдур? — дејә Керда һәм мин саат јүјүрүб ләкләрдә гызылкүл ахтармаға башлады. Ахтарды, ахтарды, анчаг тапа билмәди.

Бу вахт гыз јерә отуруб ағламаға башлады. Онун илыг көз јашлары төкүлән һәм мин јердә әввәлләр бир гызылкүл колу варды. Көз јашлары торпағы исладан кими, гызылкүл колу әввәл олдуғу кими, тамам чичәкләнмиш һалда һәм мин саат јердән чыхды.

Керда хырдача голларыјла колу гучаглајыб, күлләри өпмәјә башлады, өз евләриндә ачылмыш көзәл гызылкүлләри јадына салды вә онларла бирликдә Кајы да хатырлады.

— Нечә олуб ки, мән ләнкимишәм! — дејә гыз дилләнди — Ахы мән кәрәк Кајы ахтарыб тапам!.. Сиз билмирсиниз ки, о һардадыр? — дејә о гызылкүлләрдән сорушду. — Сиз буна инанырсынызмы ки, о өлмүшдүр, бир дә гајытмајачагдыр?

Гызыл күлләр чаваб вердиләр: — О өлмәмишдир! Ахы биз јерин алтындајдыг, бүтүн өләнләр дә орда идиләр, амма Кај јох иди.

— Чох сағ олун! — дејә Керда башга чичәкләрин јанына кетди, онларын пијаләчикләрини нәзәрдән кечирә-кечирә сорушду: — Сиз билмирсиниз ки, Кај һардадыр?

Амма һәр бир чичәк күнүн алтында исинир вә анчаг өз нағылы, өз әһвалаты барәсиндә фикирләширди. Керда онлардан белә нағыллары чох ешитмишди, анчаг чичәкләрдән һеч бири Кај һаггында она һеч бир сөз демәди.

Керда јашыл отларын ичиндә парылдашан зәнчироту чичәјинә јахынлашыб деди:

— Сән, еј балача парлаг күнәш! Сөјлә көрүм, мән өз гардашығымы һардан ахтара биләрәм?

Зәнчироту чичәји даһа чох парылдајараг гызын үзүнә бахды. О, гыза нә маһны охуду? Гајыф! Бу маһныда да Кај барәдә бир кәлмә сөз јох иди!

Зәнчироту чичәји гыза бунлары данышды:

— Јазын биринчи күнү иди, күнәш хырдача һәјәти исиндириб, хош бир ишыгла ишыгландырмышды. Онун шүалары гоншу евин ағ диварына дүшмүшдү, диварын дибиндә јашыл

отларын арасында илк сары чичәкләр баш галдырыб күнүн алтында гызыл кими парылдашырды. Гоча нәнә бир аз отуруб динчәлмәк үчүн һәјәтә чыхды. Будур, онун нәвәси јазыг хидмәтчи гыз гонаглыгдан кәлди вә гарыны бәрк-бәрк өлдү. Гызын өпүшү гызылдан гијмәтли иди, чүнки бу онун лап үрәјиндән кәлирди. Онун додаглары гызыл, үрәји гызыл вә сүбһ вахты көјүн үзү дә гызылданды! Вәссалам!

— Мәним јазыг нәнәм! — дејә Керда көксүнү өтүрдү. — Јәгин о мәним үчүн дарыхыр. Јәгин Кај үчүн дәрәд чәкдији кими, мәним үчүн дә чәкир. Анчаг мән тезликлә гајыдыб Кајы да өзүмлә кәтирәчәјәм. Даһа чичәкләрдән сорушмағын бир мәнәсы јохдур, онлардан һеч бир шеј өјрәнмәк олмур. Онлар анчаг өз маһныларыны билирләр! — Белә дејиб, Керда бағын о башына гачды.

Бағын гапысы бағлы иди, анчаг Керда пасланмыш чәфтәни о гәдәр силкәләди ки, о јериндән тәрпәнди, гапы ачылды вә гыз еләчә ајагјалын, јола чыхыб гачмаға башлады. О, үч дәфә дәнүб кери бахды, амма ардынча кәлән јох иди. Ахырда гыз јорулуб, бир дашын үстүндә отурду вә јан-јөрәсинә көз кәздирмәјә башлады: јәј артыг кечмишди, инди пајызын ахыры иди, анчаг гарынын көзәл бағында һәмишә күнәш парладығы вә илин бүтүн фәсилләриндә чичәкләр ачылдығы үчүн, орда бу, һисс олунмурду.

— Аман аллаһ! Көр мән нә гәдәр ләнкимишәм! Ахы пајыз кәлиб чыхыб! Даһа динчәлмәк вахты дејил! — Белә дејиб Керда јенә јола дүшдү.

Аһ, онун јазыг, јорғун ајаглары нечә дә сызылдајырды! Һәр тәрәф нечә сојуг, нечә рүтубәтли иди! Сөјүд ағачларынын узун јарпаглары тамам саралмышды. Онларын үзәринә думан чөкүб, ири дамчыларла јерә дамырды. Јарпаглар һеј-гопуб төкүлүрдү. Бир көјәм колунун будаглары адамын дишләрини гамашдыран ачымтыл мејвәләрлә долу иди. Бүтүн дүнја нечә бомбоз вә гәмкин көрүнүрдү!

ДӨРДҮНЧҮ ЭҢВАЛАТ

ШАҢЗАДӘ ВӘ ШАҢЗАДӘ ГЫЗ

Жерда јенә отуруб динчәлмәли олду. Дүз онун гаршысында гарын үстүндә ири бир гарға атылыб дүшүрдү. Гарға гыза хејли бахыб она башы илә ишарә етди вә ахырда дилләниб деди:

— Гарр-гарр! Хош көрдүк!

Гарға инсан дилиндә бундан ајдын даныша билмирди. амма көрүнүр, гыза јахшылыг етмәк истәјирди. О, гыздан тәк-тәнһа јола чыхыб, бу дүзү-дүнјаны тутуб һара кетдијини сорушду. Керда «тәк-тәнһа» сөзүнү чох јахшы баша дүшдү

вә бу сөзүн бүтүн мәнасыны һәмин саат дүдү. Гыз бүтүн башына кәләнләри гарғаја данышыб, Кајы көрүб-көрмәдијини ондан сорушду.

Гарға фикирли-фикирли башыны јырғалајыб деди:

— Чох ола биләр, чох ола биләр!

— Нечә! Догруданмы? — дејә гыз чығырды вә гарғаны о гәдәр өпдү ки, аз гала боғачагды.

Гарға деди: — Јаваш, јаваш! Мән күман едирәм ки, көрдүјүм елә сәнин Кајындыр. Анчаг јәгин ки, инди о шаһзадә гызын јанында сәни тамам унутмушдур!

— Нечә, мәкәр о, шаһзадә гызын јанында јашајыр? — дејә Керда сорушду.

Гарға деди: — Инди гулаг ас, данышым. Амма сизин дилинздә данышмаг мәнә чох чәтиндир. Әкәр сән гарға дилини баша дүшсәјдин, мән сәнә һәр шеји әмәлли-башлы данышардым.

Керда деди:

— Јох, мәнә бу дили өјрәтмәјибләр.

— Јахшы, зәрәр јохдур. Пис дә олса, бачардығым кими данышарам, — дејә гарға һәр шеји өзү билдији кими данышды.

— Инди сәнинлә олдуғумуз һәмин бу краллыгда тајы-бәрабәри олмајан ағыллы бир шаһзадә гыз вар! О, дүнјада олан бүтүн гәзетләри охујуб вә бүтүн охудугларыны јадын-дан чыхарыб, — бир көр нечә ағыллы гыздыр! Бир дөфә о тахтада отурмушду — адамлар дејирләр ки, бу о гәдәр дә хошакәлән шеј дејил, — бәли, шаһзадә гыз тахтада отуруб маһны охујурду: «Бәс мән нијә әрә кетмәјим?...» Бирдән о фикрләшди: «Догрудан да, ахы нијә әрә кетмәјим!» — вә о, әрә кетмәк истәди.

Анчаг о өзүнә әр олмаг үчүн елә бир адам сечмәк истәјирди ки, ону диндирәндә чаваб вермәји бачарсын, ловға ловға дурмасын, — ахы елә адам дарыхдырычы олар! Бәли, тәбилләри чалдырыб, бүтүн сарај ханымларыны бир јерә јыгдылар вә шаһзадә гызын арзусуну онлара билдирдиләр. Онлар һамысы чох разы галыб дедиләр: «Бах, бу бизим хошу-

муза кәлди! Елә биз өзүмүз дә бу јахында бу барәдә фикир-ләширдик!» Дедикләримин һамысы доғрудан да белә олмуш-дур! — дејә гарға әләвә етди. — Сарајда мәним бир нишан-лым вар, — о әл гарғасыдыр, бүтүн бунлары мән ондан еши-диб өјрәнмишәм.

Ертәси күн чыхан бүтүн гәзетләрин һашијәләринә үрәк шәкилләри чәкилмиш вә шаһзадә гызын вензелләри¹ нахыш-ланмышды. Гәзетләрдә е'лан олунмушду ки, көркәми көзәл олан һәр бир чаван оғлан кәлиб, шаһзадә гызла сөһбәт едә биләр; һансы чаван өзүнү евләриндә олдуғу кими тамам сәр-бәст апара билсә вә һамыдан көзәл данышыг габилијјәти ол-са, шаһзадә гыз ону өзүнә әр сечәчәкдир. Бәли, бәли! — дејә гарға тәкрат етди. — Бу саат мән сәнин габағында отурдуғум кими, бүтүн бунлар да бах, еләчә доғрудур. Чамаат сараја сел кими ахышды, басырыг, тоғгушуб итәләшмә олду, амма нә биринчи, нә дә икинчи күн бундан һеч бир шеј чыхмады. Евләнмәк истәјәнләр күчәдә чох көзәл данышырдылар, амма сарајын астанасындан ичәри кириб, башдан ајаға күмүшлә бәзәнмиш сарај әскәрләрини, зәр бәзәкли сарај нөкәрләрини көрәндә вә ишыға гәрг олмуш салоһа кирәндә дилләри-ағыз-лары бағланырды. Онлар шаһзадә гызын отурдуғу тахта ја-хынлашдыгда, анчаг гызын сөјләдији сон сөзләри тәкрат едирдиләр ки, шаһзадәјә бу һеч дә лазым дејилди. Сөзүн дүзү, елә бил, бу чаванларын һамысына дәли бәнк вермишдиләр! Сарајын дарвазасындан чыхан кими, јенә дә дилләри-ағыз-лары ачылырды. Сарајын дарвазасындан гапыја гәдәр евлән-мәк истәјән чаванлар узун чәркәләрә дүзүлмүшдүләр. Мән өзүм ордајым, бунлары өз көзләримлә көрмүшәм.

Керда сорушду:

— Јахшы, бәс Кај нечә олду, Кај? Бәс о нә вахт кәлиб чыхды? О да шаһзадә гызы алмаға кәлмишди?

— Дајан! Дајан! Елә инди сөһбәтимиз дүз кәлиб она чат-мышдыр. Үчүнчү күн орта бојлу бир адам кәлиб чыхды. О, нә

¹ Вензел — ад вә фамилијанын баш һәрфләринин бир-биринә кечириләрәк гә-шәнк јазылышы.

каретаја, нә дә ата минмишди; еләчә пијада кәлиб, бирбаша сараја кирди. Онун көзләри сәнин көзләрин кими парылда-
жырды; сачлары узун иди, анчаг үст-башдан јохсул иди.

— Бу елә Кајдыр ки, вар! — дејә Керда севинди. — Ону тапдым! — дејиб әл чалды.

Гарға сөзүнә давам етди: — Онун далында бир јол чан-
тасы варды.

Керда деди: — Јох, бу јәгин ки, онун киршәси имиш! О,
евдән киршә илә кетмишди.

Гарға деди: — Чох ола биләр. Мән јахшы-јахшы бахма-
мышдым. Бәли, нишанлым мәнә данышмышды ки, һәммин оғ-
лан сарај дарвазасындан ичәри кириб, күмүш бәзәкли сарај
әскәрләрини, пилләләрдә исә, зәр бәзәкли сарај нөкәрләрини
көрдүкдә, өзүнү һеч итирмәди, баш әјәрәк деди: «Бурда пил-
ләнин үстүндә дурмаг адамы дарыхдырар. Јахшысы будур
ки, мән ичәри отагларә кирим!» Бүтүн салонлар ишыгдан зүл-
зүл едирди. Кизли мүшавирләр вә әјанлар чәкмәләрини чы-
харыб гызыл бошгабларда јемәк дашыјырдылар. Даһа бундан
тәнтәнәли мәчлис ола билмәзди! Оғланын чәкмәләри чыр-чыр
чырылдајырды, амма о, бундан һеч дә сыхылмырды.

— Бу, јәгин Кај имиш! — дејә Керда чығырды. — Мән
билирәм ки, онун ајағында тәзә чәкмәләр варды. О, нәнәнин
јанына кәләндә, чәкмәләринин чырылдадығыны өзүм ешит-
мишәм.

Гарға сөзүнә давам едиб деди: — Бәли, онун чәкмәләри
јаман чырылдајырды, анчаг о чүр'әтлә шаһзадә гыза јахын-
нын үстүндә отурмушду. Онун дөврәсиндә исә сарај ханым-
лары өз гуллугчулары вә гуллугчуларынын гуллугчулары илә,
сарај ағалары өз хидмәтчиләри вә хидмәтчиләринин нөкәрлә-
ри илә, онлар да өз әлалтылары илә ајаг үстә дурмушдулар.
Бунлардан гапыја јахын дајананлар исә хејли ловға вә дик-
дурмуш әлалтылары о гәдәр ловға идиләр ки, онлара бахан-
да, адамын чанына титрәтмә дүшүрдү!

Керда деди: — Ај аман! Јахшы, бәс Кај, шаһзадә гызы!
алдымы?

— Һәрчәнд мән нишанлыјам, гарға олмасәјдым, елә мән
өзүм дә шаһзадә гызы алардым. Оғлан, шаһзадә гызла сөһ-
бәтә киришиб, мән гарға дилиндә данышдығым кими, чох
көзәл данышды, — буну нишанлым, әл гарғасы мәнә белә
деди. О өзүнү үмумијјәтлә чох сәрбәст вә хошрәфтар көстә-
риб билдирди ки, шаһзадә илә евләнмәјә јох, јалныз онун
ағыллы сөһбәтләрини динләмәјә кәлмишдир. Ахырда белә
олду ки, о шаһзадә гызын хошуна кәлди, гыз да онун.

Керда деди: — Һә, һә, бу елә Кајдыр! Ахы о, чох ағыл-
лы оғландыр. О, һесабын бүтүн дөрд әмәлини, һәлә үстәлик
кәсри дә билирди! Аһ, тез ол мәни сараја апар!

Гарға деди: — Буну демәк асандыр, амма нечә еләјим?
Дајан, нишанлым олан әл гарғасы илә данышым, о бир шеј
фикирләшәр вә бизә мәсләһәт верәр. Елә билирсән ки, сәни
елә бирбаш сараја бурахарлар? Јох һа, белә гызлары сара-
ја чох да асанлыгла бурахмырлар!

Керда деди: — Мәни бурахарлар! Кај ешитсә ки, мән
бурдајам, о саат гачыб јаныма кәләр.

— Бу гәфәсин јанында дур, мәни көзлә, — дејә гарға
башыны булајыб учду.

Гарға лап ахшамчағы гајыдыб кәлди вә гарылдаја-га-
рылдаја деди:

— Гарр! Гарр! Мәним нишанлым сәнә чох-чох салам, бир
дә бу хырдача чөрәји көндәриб. Буну о, мәтбәхдән оғурлајыб.
Орда чөрәк чохдур, сән дә ки, јәгин ачсан!.. Анчаг сараја кирә
билмәјәчәксән: ахы сән ајагјалынсан, — күмүш бәзәкли са-
рај әскәрләри вә зәр бәзәкли сарај нөкәрләри сәни һеч чүр
ичәри бурахмазлар. Амма ағлама һа, бир тәһәр еләјиб, сәни
ора саларыг. Мәним нишанлым шаһзадә гызын јатаг отағы-
на дал гапыдан бир јол таныјыр, ачарын да јерини билир.

Бәли, онлар баға кирдиләр вә узун хијабанлар бојунча
кетмәјә башладылар, бурда ағачлардан бир-бир пајыз јар-
пағлары төкүлүрдү. Сарајын пәнчәрәлиндә бүтүн ишыглар

сөндүкдө, гарга, гызы жарыачыг балача гапыдан ичәри кечирди.

Горхудан вә сәбирсизликдән Керданын балача үрәји нечә дә дөјүнүрдү! Елә бил ки, о пис иш көрмәк истәјирди, амма әслиндә о, јалныз Қажын бурда олуб-олмадығыны билмәк истәјирди! Бәли, бәли, о јәгин ки, бурдадыр! Керда онун ағыллы көзләрини, узун сачларыны санки көзләринин өнүнә кәтирир, о бир заман гызылкүл колларынын алтында јан-јана отурдулары вахт Қажын она бахыб нечә күлүмсүндүјүнү ајдынча көрүрдү. Қаж јәгин ки, Керданы көрдүкдә, ону тапмаг үчүн нечә узаг јола чыхдығыны ешитдикдә вә евдәкиләрини онун үчүн нечә гәмләндикләрини билдикдә, јаман севинәчәкдир! Аһ, Керда һәм горхудан, һәм дә севинчиндән лап өзүнү итирмишди!

Будур, онлар пилләкәнин мејданчасындадырлар. Шкафын үстүндә кичик бир чираг јанырды, әл гарғасы исә јердә отуруб о јан, бу јана бојланырды.

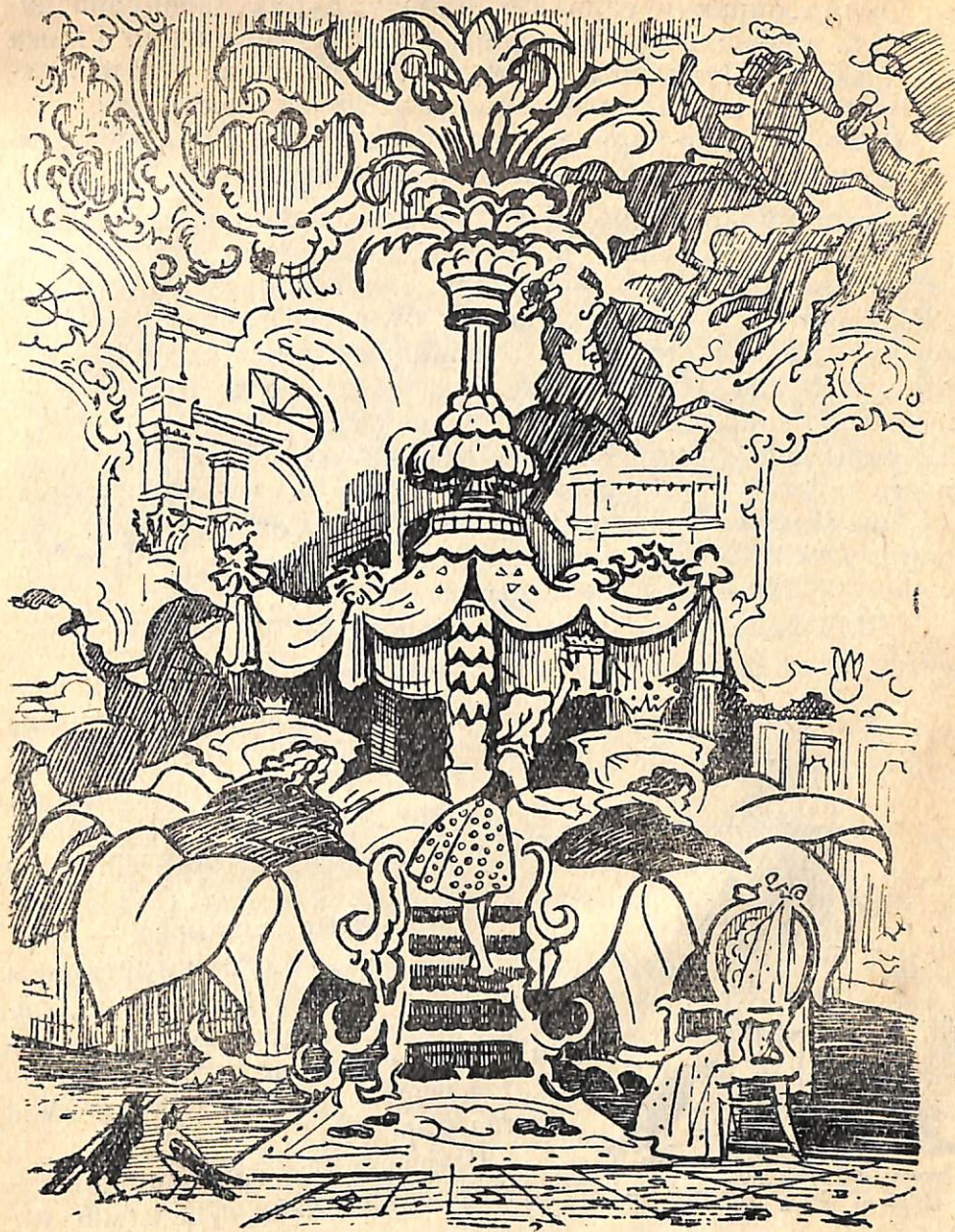
Керда нәнәсинин өјрәтдији кими чөмәлиб баш әјди.

Әл гарғасы деди: — Ханым гыз, мәним нишанлым сизин барәниздә мәнә о гәдәр јахшы шејләр данышыб ки! Сизин һәјатыныз да чох һәјәчанлыдыр. Зәһмәт олмаса, о чирағы көтүрүн, мән дә габагча кедим. Биз, дүз бир јол илә кедәчәјик. Бурда һеч бир кәсә раст кәлмәјәчәјик.

Керда деди: — Мәнә елә кәлир ки, ардымызча кимсә кәлир.

Елә бу дәгигә онларын јанындан јавашча таппылты илә бир нечә көлкә кәлиб кечди: бунлар инчә ајаглы вә јаллары јелләнән атлар, атлы овчулар, ата минмиш ханымлар вә чаванлар иди.

Әл гарғасы деди: — Бунлар јухудур! Бизим үчүн даһа јахшы олду: јухуда оланлары раһат көздән кечирә биләрик.

Онлар биринчи салона кирдиләр; бурда диварлара чичәкләрлә нахышланмыш чәһраҗы атлас чәкилмишди. Гызын јанышдан јенә јухулар кәлиб кечди, амма онлар елә ити кедирдиләр ки, гыз атлылары јахшы сечә билмәди.

Салонлар бир-бириндән көзәл иди. Бу бәзәк-дүзәјә бахдыгча, Керданын лап көзләри гамашырды.

Ахыр онлар кәлиб јатаг отағына чатдылар. Бу отағын таваны гијмәтли бүллур јарпагларла бәзәнмиш јекә бир палма ағачынын тәпәсинә бәнзәјирди. Таванын ортасындан јоғун гызыл бир будаг асылмышды, бу будагдан занбаг шәклиндә ики чарпаҗы салланмышды. Бунлардан бири ағ иди, бунун үстүндә шаһзадә гыз јатмышды; о бири исә гырмызы иди; Керда күман едирди ки, онун үстүндә дә Кај јатмышдыр. Гыз гырмызы ләчәкләрдән бирини јавашча галдыранда, көрдү ки, орада јатан гумрал сачлы оғландыр. Бу, Кајдыр! Керда ону учадан, ады илә чағырды вә чирағы лап онун үзүнә јахынлашдырды. Јухулар курулту илә гачыб дағылдылар. Шаһзадә оғлан јухудан ајылыб башыны чевирди... Аһ, бу, Кај дејилди!

Шаһзадә оғлан јалныз пејсәриндән Каја бәнзәјирди, амма бу да онун кими кәнч вә көзәл иди. Ағ занбағын ичәрисиндән шаһзадә гыз башыны галдырыб сорушду ки, нә олмушдур. Керда ағлајыб, өз башына кәләнләри данышды вә гарғаларын она нечә јахшылыг етдикләрини дә сөјләди.

— Аһ, јазыг гызчығаз! — дејә шаһзадә гыз вә оғлан гарғалары тәрифләдиләр вә дедиләр ки, онлара неч ачыглары тутмур, — анчаг бир дә белә иш көрмәсинләр, — һәтта гарғалара мүкафат вермәк истәдиләр.

Шаһзадә гыз гарғалардан сорушду: — Сиз азад гуш олмаг ис-

тәјирсинизми? Јохса, сарај гарғалары вәзифәсиндә галмаг вә мәрбәхин галыгларындан дојунча јејиб бурда јашамаг истәјирсиниз?

Гарғалар баш әјиб сарајда галмаг истәдикләрини билдирдиләр, онлар гочалачагларыны нәзәрә алыб дедиләр:

— Ахы гочаланда, бир парча чәрәк саһиби олмаг јахшыдыр!

Шаһзадә ајаға дуруб, өз јатағыны Кердаја верди. О, һәләлик Керда үчүн башга неч бир шеј едә билмәди. Керда әлләрини бир-биринин үстүнә гојуб фикирләшди: «Бүтүн инсанлар вә һејванлар нә гәдәр меһрибандырлар!» — Белә фикирләшә-фикирләшә о, хырдача көзләрини јумду вә ширии јухуја кетди. Јухулар јенә учуб јатаг отағына кәлдиләр, анчаг инди онлар балача киршәдә Кајы да кәтирмишдиләр;

Каж Кердаја баш әжирди. Амма һајыф ки, бүтүн бунлар анчаг јуху иди, гыз ајылан кими, һамысы жоха чыхды.

Ертәси күн Керданы башдан ајаға ипәк вә мәхмәр кејиндириб, үрәји истәдији гәдәр сарајда галмаға ичазә вердиләр. Гыз бурда галыб кефи көк, дамағы чағ јашаја биләрди, амма о бир нечә күн гонаг галдыгдан сонра хаһиш етди ки, она ат гошулмуш бир карета вә бир чүт ајаггабы версинләр, — ө јенә дүз-дүнјаны кәзиб өз гардашлығыны ахтармаг истәјирди.

Она ајаггабы да, хәз муфта да, көзәл палтар да вердиләр; о һамы илә худаһафизләшән заман, дарвазанын габағында халис гызылдан гајрылмыш вә үзәриндә шаһзадә гыз вә оғланын нишандары улдуз кими парылдашан бир карета дурду. Сүрүчүнүн, нөкәрләрин вә форејторларын¹ (она форејторлар да вермишдиләр) башларында хырдача гызыл тачләри миндириб, она јахшы јол арзу етдиләр. Артыг евләнмиш олан мешә гарғасы каретада гызын јанында отуруб ону хејли атлара сары отура билмирди. Әл гарғасы дарвазанын үстүнә гәнуб ганад чалырды. О, Керданы өтүрмәјә кетмәди, чүнки башы ағрајырды. Карета ағзына гәдәр шәкәрли гоғалларла долу иди, отурачағын алтындакы гутуда исә мејвә вә шәкәргырдылар.

— Әлвида, әлвида! — дејә шаһзадә вә шаһзадә гыз гышгырдылар.

Керда ағлады, диши гарға да ағлады. Онлар хејли јол кетдиләр. Бурда гарға да гыз илә худаһафизләшди. Бу ајрынәш кими парылдајан карета көздән итәнә гәдәр өз гара ганадларыны чалды.

¹ *Форејтор* — каретанын габаг атына минән сүрүчү.

БЕШИНЧИ ӘҢВАЛАТ

БАЛАЧА ГУЛДУР ГЫЗ

удур, Керда кәлиб гаранлыг бир мешәјә кирди; бурда гулдурлар јашајырдылар. Карета пар-пар парылдајырды. О, гулдурларын көзләрини гамашдырырды, онлар өзләрини сахлаја билмәдиләр.

— Гызыл! Гызыл! — дејә чығыра-чығыра, атларын јүәнләриндән јапышыб, балача форејторлары, сүрүчүнү вә нөкәрләри өлдүрдүләр, Керданы чәкиб каретадан чыхардылар.

— Бир буна бах, нә гәшәнкдир, көр нә көкдүр! Елә билфындыг кишмишлә бәсләјибләр! — дејә гулдур гары чығыр-

ды. Онун узун чод саггалы вэ салланмыш пыртдашыг гашлары варды. — Лап сәнин тоғлун кими көкдүр, жағлыдыр! Ди кәл, бахаг көрөк эти нечәдир, дадлыдырмы?

Белә дежиб гулдур гары парылдажан ити бычағыны чәкди. Ај аман!

— Вај! — дејә бирдән гулдур гары чығырды. Онун далына минмиш өз гызы арвадын гулағыны дишләди. Бу елә дәлисов, өзбашына бир гыз иди ки, адама ләззәт верирди!

— Вај сәни, пис гыз! — дејә анасы чығырды, амма даһа Керданы өлдүрмәјә мачал тапмады.

Балача гулдур гыз деди: — Бу гыз мәнимлә ојнајачаг, өз хәз муфтасыны, гәшәнк палтарларыны мәнә верәчәк, өзү дә мәнимлә бир јатагда јатачаг.

Буну дежиб гыз анасыны бир дә елә бәрк дишләди ки, о, атылыб-дүшдү вә јериндә фырланды. Гулдурлар күлүшдүләр:

— Бир буна бах, көр гызы далында, нечә һоппаныр!

— Мән каретаја минмәк истәјирәм! — дејә балача гулдур гыз чығырды вә сөзүнүн үстүндә мөһкәм дурду. О, чох әркөјүн вә тәрс гызды.

Онлар Керда илә каретаја миниб, көтүкләрин вә кичик тәпәләрин үстү илә мешәнин галын јеринә кетдиләр. Балача гулдур гыз Керда илә бир бојда олса да ондан күчлү иди, күрәкләри ондан енли иди, үзү дә хејли гара иди. Онун көзләри гапгара, һәм дә гәмкин көрүнүрдү. О Керданы гучаглајыб деди:

— Нә гәдәр ки, мәним сәнә ачығым тутмајыб, онлар сәни өлдүрә билмәзләр. Сән јәгин ки, шаһзадә гызсан.

— Јох, — дејә чаваб верән Керда, бүтүн башына кәләнләри вә Қажы нечә севдијини она данышды.

Балача гулдур гыз онун үзүнә диггәтлә бахыб, башыны азачыг әјди вә деди:

— Лап мәним сәнә ачығым тутса да, онлар сәни өлдүрмәзләр; јахшысы будур сәни мән өзүм өлдүрүм!

Гыз Керданын көз јашларыны силди, сонра әлләрини јумшаг исти хәз муфтанын ичинә салды.

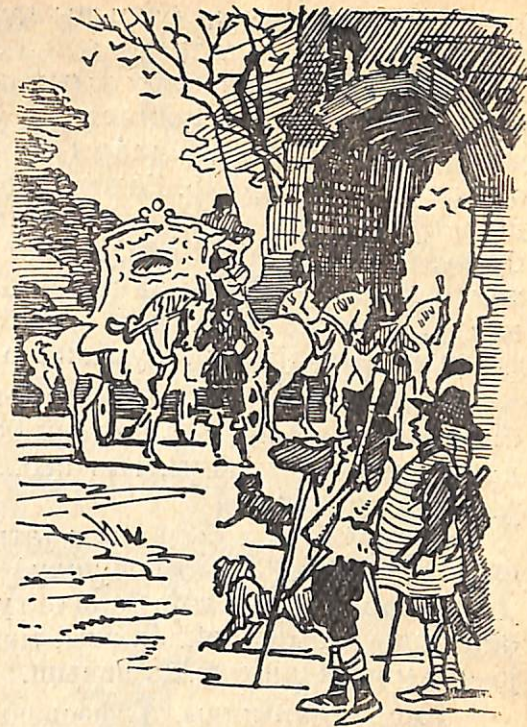
Карета дајанды. Онлар гулдурларын гәсринин һәјәтинә кирдиләр.

Гәсрин диварлары чатчат иди. Бу чатлардан гарғалар чыхыб учурдулар. Гарданса ири булдок көпәкләри чыхдылар. Санки онларын һәр бири адамы асанлыгла уда биләрди. Анчаг онлар јалныз һүндүрә һоппаныб дүшүрдүләр. Неч һүрмүрдүләр дә; онлара һүрмәк гадаған едилмишди. Диварлары јарыучуг, һис басмыш вә дөшәмәси дашдан олан јекә бир салонун ортасында тонгал галанмышды. Түстү тавана галхыр вә ордан чыхмаға өзүнә јол ахтарырды. Тонгалын үстүндә јекә бир газанда шорба гајнајыр, јекә шишләрдә исә, чөл вә ада довшанлары гызарырды.

Балача гулдур гыз Кердаја деди: — Сән мәнимлә, бах, бурда, мәним бу балача һејванханамын габағында јатачагсан.

Гызлары једириб-ичирдиләр, онлар өз јерләринә кетдиләр; бурда јерә күләш дөшәнмиш, үстүнә халча салынмышды. Бир аз јухарыда тирләрин үстүнә јүздән артыг көјәрчин гонмушду. Онлар һамысы елә бил јатмышды, амма гызлар јахынлашанда, онлар јавашчадан тәрпәшдиләр.

— Бунлар һамысы мәнимдир! — дејә балача гулдур гыз көјәрчинләрдән биринин ајағындан тутуб, елә силкәләди ки, көјәрчин ганадларыны чырпды. — Ал буну өп! — дејә гыз

чыгырыб көжөрчинин башыны дүз Керданын үзүнө дирәди. — Бах, бурда отуранлар да мешә дөчөлләридир, — дејә гулдур гыз диварда тахта бармагынын ардында бир ојугда отурмуш ики көжөрчини көстәрди. — Бу ики көжөрчин мешә көжөрчини, алабахтадыр. Онлары кәрәк гәфәсдә сахлајасан, јохса о саат учуб гачырлар. Бах, бу да мәним әзиз, гоча ләләшим! — дејә гулдур гыз дивара бағланмыш бир шимал маралынын бујнузундан тутуб чәкди. Маралын бојнунда парылдајан мис халта варды. — Буну да кәрәк бағлы сахлајасан, јохса гачыб кедәр. Һәр ахшам мән өз ити бычағымла онун бојнунун алтыны гыдыглајырам, бундан о јаман горхур.

Белә дејиб балача гулдур гыз диварын ојугундан узун бир бычаг чыхарыб, маралын боғазына сүртдү. Јазыг һејван дартынмаға башлады, гыз исә, гәһгәһә илә күлүб, Керданы јатағына чәкди.

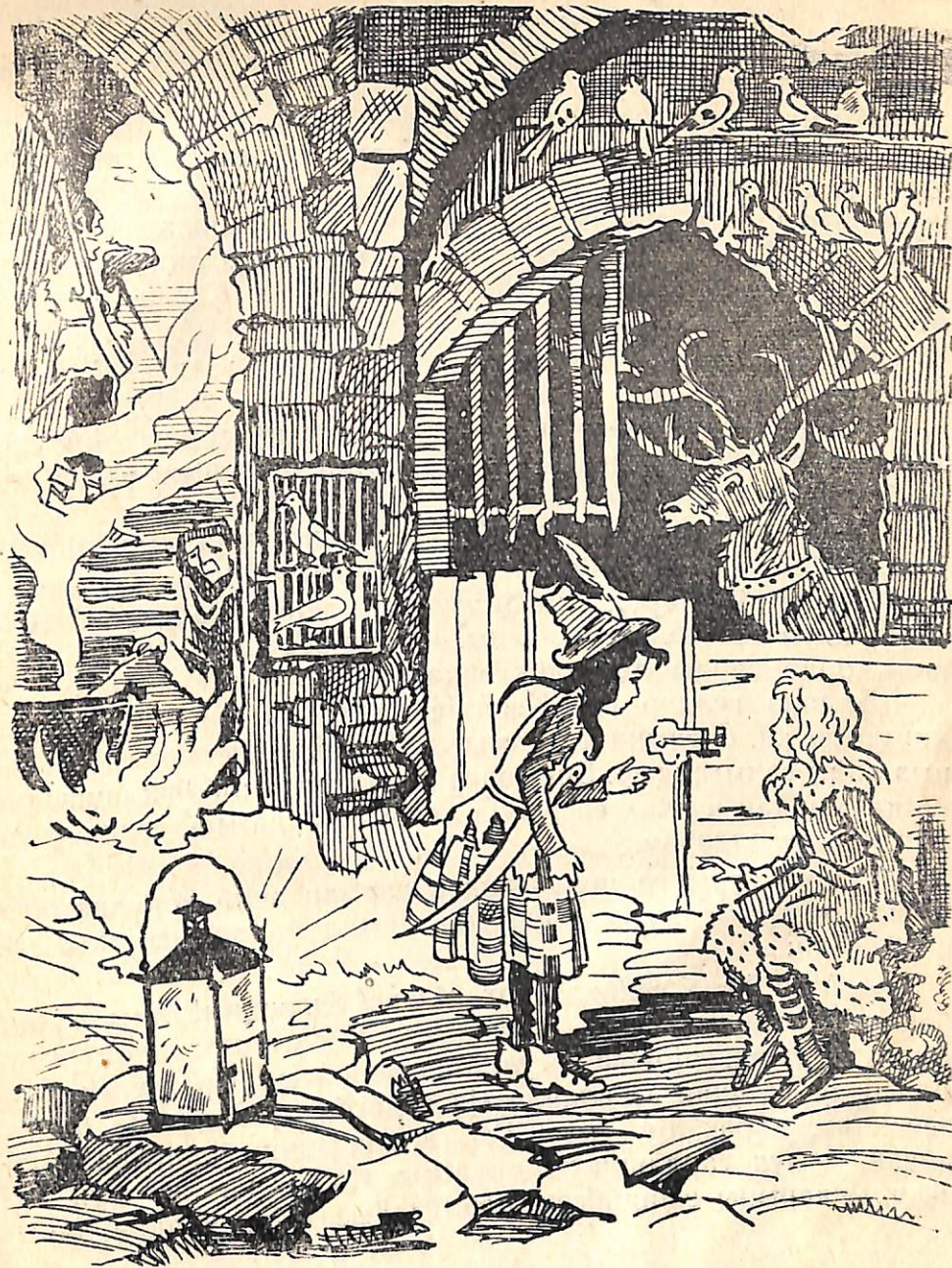
— Мәкәр сән бычаг илә јатырсан? — дејә Керда ити бычаға әјри-әјри бахыб сорушду.

— Һәмишә! — дејә балача гулдур гыз чаваб верди. — Ким билир нә ола биләр!.. Јахшы, мәнә Қадан вә дүнјаны кәзмәјә чыхмағындан бир дә даныш.

Керда данышды. Гәфәсдәки мешә көжөрчинләри јавашчадан гурулдашдылар. О бири көжөрчинләр артыг јатмышгучагламышды, о бири әлиндә исә, бычаг варды. О, хорулдарыны билмәдијиндән, сәһәрәдәк һеч көзләрини дә јуммады. Бирдән мешә көжөрчинләри гурулдашдылар:

— Гурр! Гурр! Биз Қажы көрмүшүк! Ағ тојуг онун балача киршәсини архасына алыб апарырды, Қаж исә, гар крамызда отурмушдуг, онлар мешәнин үстүндән учуб кечдиләр. Гар краличә сојуг нәфәсилә бизә үфүрдү, икимиздән башга бүтүн бала гушлар өлдү. Гурр! Гурр!

— Сиз нә данышырсыныз! — дејә Керда сәсләнди. — Бәс о, Гар краличә һара учуб кетди? Билирсинизми?

— О, јәгин ки, учуб Лапландијаја кетмишдир; ахы ора һәмишә гар вә бузла өртүлү олур. Бах, бура бағланмыш шимал маралындан соруш.

Шимал маралы деди: — Һә, орда һәмишә гар вә буз олур. Ора елә гәшәнкдир ки, јекә, парлаг буз дүзәнликләриндә кефин истәдији гәдәр атылыб дүшүрсән. Гар краличәнин јәј чадыры орда гурулмушдур, амма онун һәмишәлик сарајы шимал гүтбүнүн јахынлығында Шпитсберкен адасындадыр.

— Аһ, Кај, мәним әзизим Кај! — дејә Керда көксүнү өтүрдү.

Балача гулдур гыз дилләнди: — Сакит узансана! Јохса сәни бычагларам һа!

Керда, мешә көјәрчинләриндән ешитдикләрини сәһәр балача гулдур гыза данышды. О диггәтлә Керданын үзүнә бахыб, башыны әјди вә деди:

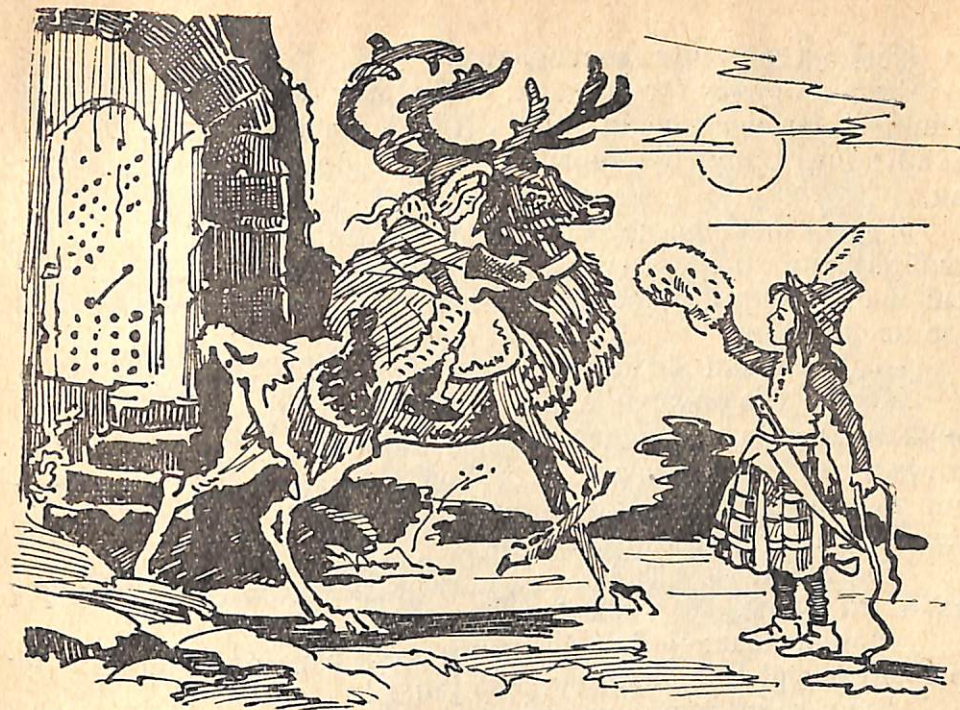
— Јахшы, гој елә олсун! Сән билирсәнми Лапландија һардадыр? — дејә о шимал маралындан сорушду.

— Мән билмәјиб, ким биләчәк! — дејә марал чаваб верди вә онун көзләри парылдады. — Мән орда доғулуб, бөјүмүшәм, орда гарлы дүзәнликләрдә атылыб дүшмүшәм.

Балача гулдур гыз Кердаја деди: — Јахшы, бура бах, көрүрсән ки, бизимкиләр һамысы чыхыб кедибләр; евдә јалки дәрмандан ичәчәк вә јухуја кедәчәк, онда мән сәнин үчүн бир иш дүзәлдәрәм.

Сонра, гары өз шүшәсиндән дәрман ичиб хорулдамаға башладыгда; балача гулдур гыз шимал маралына јахынлашыб деди:

— Мән һәлә сәнинлә чох әјләнә биләрдим! Ахы сәнин боғазыны ити бычагла гыдыгладыгда, јаман күлмәли олурсан. Амма нејләјәк, гој белә олсун. Мән сәни ачыб бурахирам. Сән гачыб, өз вәтәнин Лапландијаја кедә биләрсән, амма бунун әвәзиндә, кәрәк бу гызы Гар краличәнин сарајына апарсан, бунун гардашылығы ордадыр. Сән јәгин ки, онун данышдығларыны ешидибсән, еләми? Гыз хејли учадан даны-

шырды, сән дә ки, һәмишә данышыланлара алтдан-алтдан гулаг асансан.

Шимал маралы севиндијиндән атылыб-дүшдү. Балача гулдур гыз Керданы онун белинә миндирди, еһтијат үчүн ону мөһкәм сарыды, һәтта алтына балача јумшағ бир балыш да гојду ки, отурмағ раһат олсун.

Сонра гулдур гыз деди: — Јахшы, ди кәл, өз хәз чәкмәләрини дә ал: ахы ора сојуг олачағ! Амма бу хәз муфтаны өзүмә сахлајачағам. Чүнки о чох гәшәнкдир. Анчағ гојмарам донасан, бах, бу мәним анамын әлчәкләри; бунлар сәнин лап дирсәкләринә гәдәр чатар. Ал, кечирт әлләринә! Инди бах, сәнин әлләрин, лап мәним ејбәчәр анамын әлләринә охшајыр.

Керда севиндијиндэн ағлады.

Балача гулдур гыз деди: — Ағламагдан мәним зәһләм кедир! Инди сән севинмәлисән. Ал, бу да ики чөрәк, бир дә гахач донуз буду. Бунлары да сәнә верирәм ки, ач галмајасан.

Јемәли шејләри дәсмала бағлајыб маралын јанындан асдылар. Сонра балача гулдур гыз гапыны ачыб итләри товлајыб ичәри салды, маралын бағландығы ипи өз ити бычағы илә кәсиб деди:

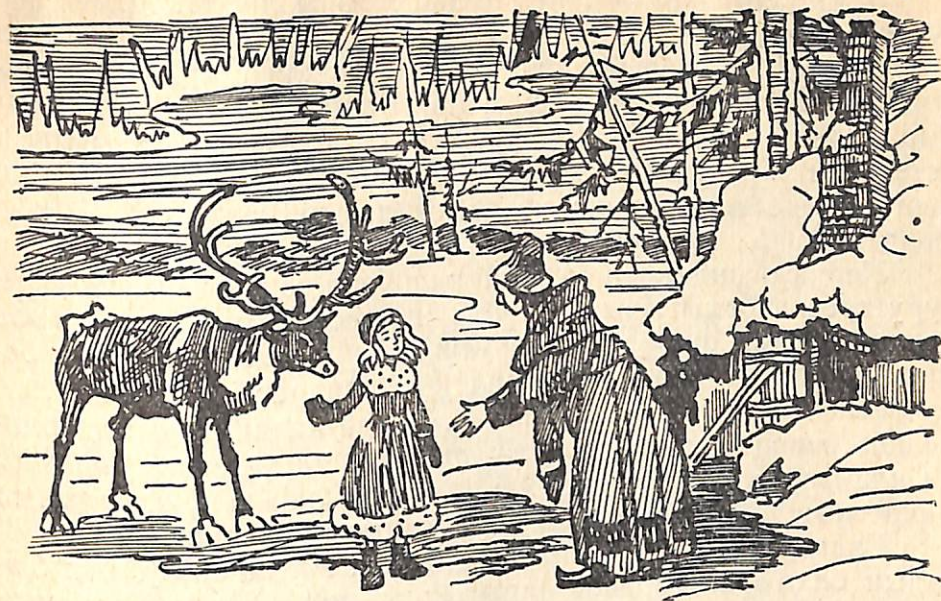
— Ди тез ол! Амма көзлә, гыздан муғажат ол һа!

Керда јекә әлчәкли әлләрини балача гулдур гыза узадыб онунла худаһафизләшди. Шимал маралы мешәнин ичи илә кәтүкләрин вә тәпәләрин үстүндән һоппаныб, батаглыглардан вә дүзәнликләрдән вар күчү илә чапараг кетди. Гурдлар улашыр, гарғалар гарылдашырды...

Бирдән көјдән «уф!» «уф!» сәси кәлди вә санки көј үзү алышыб јанды.

Марал деди: — Бах бу мәним үчүн әзиз олан шимал парылтысыдыр! Бир бах, көр нечә јаныр!

Буну дејиб марал нә күндүз, нә кечә дурмадан чапа-чапа кетди. Гыз чөрәкләри дә, донуз будуну да јејиб гуртарды, ахыр онлар кәлиб Лапландијаја чатдылар.

АЛТЫНЧЫ ӘҢВАЛАТ

ЛАПЛАНД ГАРЫ ВӘ ФИН ГАДЫН

Марал јохсул бир дахманын габағында дурду. Дахманын дамы елә алчаг иди ки, аз гала јерә чатырды, гапысы исә о гәдәр ашағыдан иди ки, ордан ичәри кирмәк үчүн кәрәк имәкләјәјдин.

Евдә бирчә лапланд гары вар иди, о да пиј илә јанан чирағын ишығында балыг гызардырды. Шимал маралы Керданын бүтүн башына кәлән әһвалаты лапланд гарыја данышданы, анчаг әввәлчә өз әһвалатыны нағыл етди, — чүнки, бу әһвалат онун үчүн даһа чох әһәмијјәтли иди. Керда исә, сојугдан елә донмушду ки, һеч даныша да билмирди.

— Ај жазыглар! — дејә лапланд гары диллэнди. — Һәлә јолунуз чох узундур! Сиз Финландијаја чатмаг үчүн јүз милдән чох јол кетмәлисиз; Гар крालичә орда өз јајлағында јашајыр вә һәр ахшам көј Бенгал ишыглары јандырыр. Мәним кағызым јохдур, гој гуру треска балығынын үстүндә ики кәлмә сөз јазым, — сиз ону һәммин јердә јашајан фин гадына верәрсиз; нә етмәк лазым кәлдијини о сизә мәнән дә јахшы өјрәдәр.

Керда исиндикдән вә јејиб-ичдикдән сонра лапланд гары гуру треска балығынын үстүндә ики кәлмә сөз јазыб, гыза тапшырды ки, ону јахшы горусун. Сонра гызы маралын белинә миндириб сарыды. Марал јенә чапараг јола дүшдү.

Јенә дә көјдән «уф! уф!» — сәсләри кәлди вә көј үзәриндә чох гәшәнк мави алов сүтунлары ојнашды. Беләликлә, Керда илә марал кәлиб Финландијаја чатдылар вә фин гадынын бачасыны дөјдүләр, чүнки онун гапысы јох иди.

Гадынын дахмасы јаман исти иди! Алчаг бојлу, көк бир гадын олан фин гадыны јарычылпаг иди. О, тез Керданын әјиндән палтарыны, әлләриндән әлчәкләри вә ајагларындан чәкмәләрини чыхарды, — јохса гыза јаман исти оларды. Гадын маралын башына бир парча буз гојду, сонра исә гуру треска балығынын үстүндә јазылмыш јазылары охумаға башлады.

Гадын јазыны башдан ајаға гәдәр кәлмә-кәлмә үч дәфә охујуб әзбәрләди. Сонра исә, балығы шорба илә долу газана салды, — чүнки балыг һәлә јемәли иди вә фин гадын һеч бир шеји бош-бошуна тәләф етмәзди.

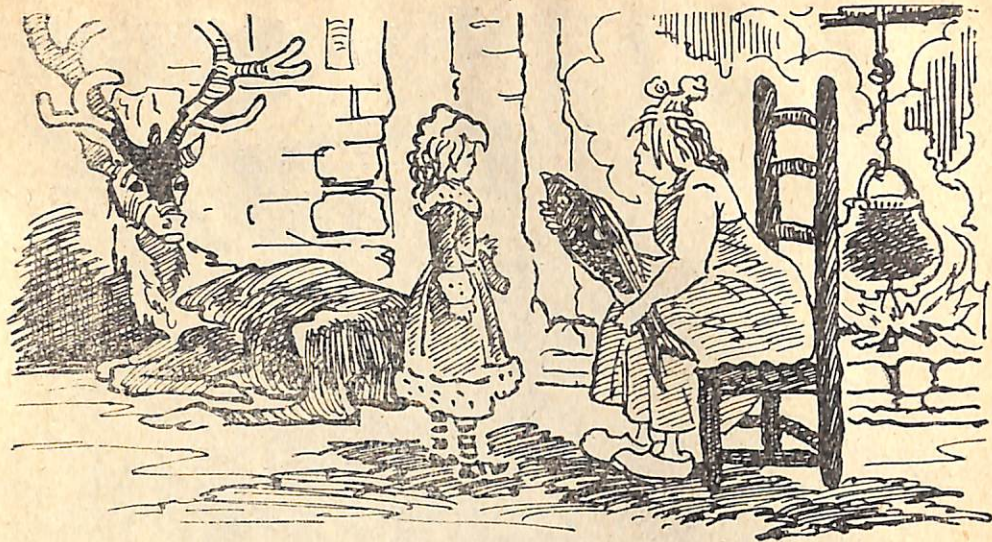
Марал әввәлчә өз әһвалатыны, сонра да Керданын башына кәлән ишләри данышды. Фин гадын өз ағыллы көзләдәни данышмырды.

Марал деди: — Сән чох ағыллы гадынсан. Бу гыза елә бир дәрман һазырлаја биләрсәнми ки, она он ики пәһләваны күчүнү версин? Онда бу гыз Гар крालичәјә үстүн кәләр.

Фин гадын деди: — Он ики пәһләванын күчүнү! Бәли, бу чох чәтин олар!

Бу сөzlәри дежиб, гадын рәфдән бөжүк бир бурма дәри көгүрүб ачды: дәринин үзәриндә гәрибә жазылар вар иди.

Фин гадын бу жазылары охумаға башлады, о гәдәр оху-ду ки, онун алнындан долу кими тәр ахды.

Марал женә Кердаја көмәк үчүн гадына жалвармаға башлады, Керда исә, фин гадына, јашла долу көзләрилә елә жалварычы нәзәрлә бахырды ки, гадын женә дә көзләрини гырпды, маралы бир кәнара чәкиб, башындакы бузу дәјишдирди вә пычылты илә деди:

— Кај доғрудан да Гар краличәнин јанындадыр, амма о ез һалындан чох разыдыр, елә күман едир ки, о һеч јердә бу чүр јахшы кечинә билмәз. Бунун сәбәби одур ки, күзкүнүн гырыглары һәлә дә онун үрәјиндә вә көзүндәдир. Онлары чыхармаг лазымдыр, јохса Гар краличәнин Кајын үзәриндәки һөкмү гүввәдә галачагдыр.

— Бәс сән Кердаја елә бир шеј верә билмәзсән ки, о һа-мыдан күчлү олсун?

— Ону мән, инди олдуғундан артыг күчлү едә билмәрәм. Мәкәр көрмүрсән инди о нә гәдәр күчлүдүр? Көрмүрсәнми, инди инсанлар да, һејванлар да она хидмәт едирләр? Ахы, о дүијанын јарысыны ајағјалын көзмишдир! Амма о, өз үрәјиндә нә гәдәр күч олдуғуну кәрәк биздән ешидиб билмәсин; онун, күчү бурасындадыр ки, о, күнаһсыз вә меһрибан бир ушагдыр. Әкәр о өзү Гар краличәнин сарајына кириб, Кајын үрәјиндән күзкү гырыгларыны чыхара билмәсә, биз она әсла көмәк едә билмәрик! Бурдан ики мил аралыда Гар краличәнин бағы башланыр. Гызы ора апар, будагларында гырмызы мејвәләр олан бөжүк колун дибиндә ону јерә ендир вә тез кери тајыт кәл.

Белә дежиб, фин гадын Керданы маралын белинә миндирди вә марал вар күчү илә гачмаға башлады.

Керда шахтаја чыхдыгда чығырмаға башлады: — Вај, мәнним исти чәкмәләрим јохдур! Вај, мәнним әлчәкләрим јохдур!

Анчаг марал, будагларында гырмызы мејвә олан кола чатмајынча дајана билмәзди. Бура чатдыгда, о, гызы јерә дүшүрдү, онун лап додагларындан өпдү; маралын јанагла-рындан ири, парлаг көз јашлары ахмаға башлады. Сонра о,

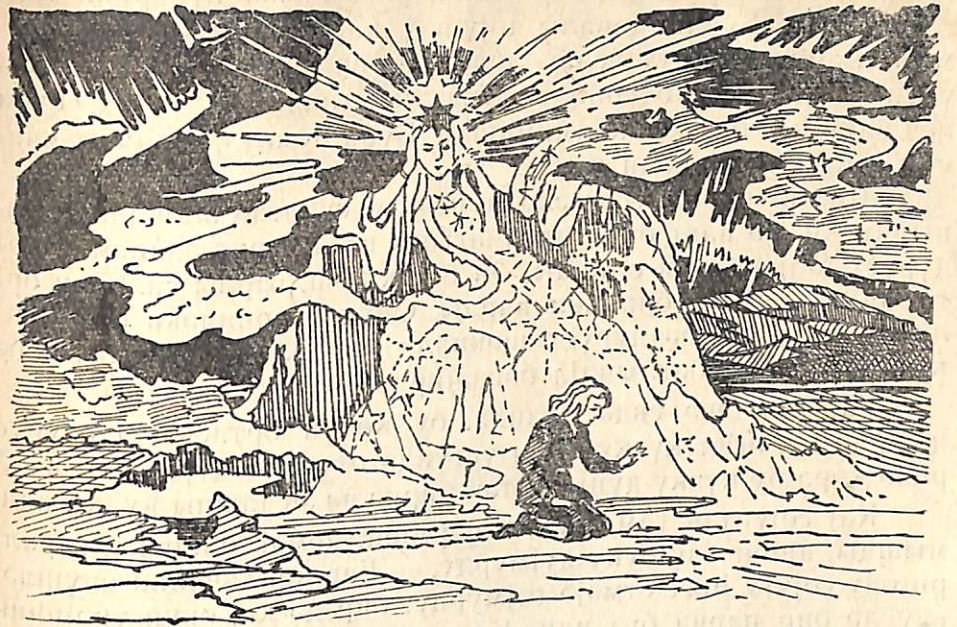

ох кими учараг кери дөндү. Жазыг гыз бөрк шахтада чөкмө-
сиз, элчөксиз тэк-тәнһа галды.

Гыз вар күчү илэ ирэли гачмаға башлады. О гачдыгча, она сары жығын-жығын гар лопалары кэлмөкдэ иди. Анчаг бу гар көйдөн жағмырды — көјүн үзү лап ајдынды вэ орда Шимал парылтысы ишыг сачмагда иди, — јох, бу гар дөнә-
ләри јердән, дүз Керданын үстүнә һүчүм едир вэ кетдикчө даһа да ириләширдиләр. Керда бөјүдүчү шүшәнин алтында көрдүјү ири, гәшәнк гар дөнәләрини јадына салды; анчаг бурдакы гар лопалары онлардан хејли ири, горхунч, чох гәрибә шәкилдә, һамысы да чанлы иди. Бунлар Гар краличәнин гошунларынын өн дәстәләри иди. Бунлардан бә'зиси јекә, кифир кирпичә, бә'зиси јүзбашлы илана, бә'зиси түкләри пыртлашыг көк ајы балаларына бәнзәјирди. Бүтүн бу гар лопалары ағаппаг олуб, парылдашырды вэ һамысы да чанлы лопалар иди.

Анчаг Керда чүр'әтлә даим ирэли, ирэли кедирди, ахырда о кәлиб Гар краличәнин сарајына чатды.

Инди көрөк бу вахт Кај нә едирди. О, Керда һаггында һеч фикирләшмирди, һеч ағлына да кәтирмирди ки, Керда онун лап јахынлығындадыр.

ЈЕДДИНЧИ ӘҲВАЛАТ

ГАР КРАЛИЧӘНИН САРАЈЫНДА НӘЛӘР БАШ ВЕРДИ
ВЭ СОНРА НЕЧӘ ОЛДУ

Сарајын диварларыны гар човғуну вурмуш, пән-
чәрә вэ гапылары шиддәтли күләк овуб ач-
мышды. Гарлы човғунларын галајыб әмәлә
кәтирдији јүзләрлә бөјүк салонлар бир-биринин ардынча уза-
нынб кедирди. Бүтүн бунлары шимал парылтысы ишыглан-
дырмышды. Ән бөјүк салон исә бир нечә мил узунлугда иди.
Бу пар-пар парылдашан ағаппаг сарај бумбуз вэ бомбош
иди! Бура, һеч шәнлик үзү көрмәмишди. Бурда һеч заман
фыртыналарын мусигиси алтында ајы баллары, ајы рәгсләри
тәртиб едилмәмишди ки, ағ ајылар бурда дал ајаглары үс-

түндө кэзмэк вэ назлана-назлана рөгс етмэк һүнәрини кәс-тәрәјдиләр. Бурда давалы-дөјүшлү карт ојунлары ојнанмамышды; бурда ағча түлкү ләләләр бир финчан гәһвә ичмэк үчүн мәчлис гуруб сөһбәтә јығылмамышдылар, — јох, бура һеч вахт, һеч бир кәс кәлмәмишди. Бура бумбуз, бомбош, чансыз, амма дәбдәбәли иди!

Шимал парылтысы елә мүнтәзәм сурәтдә аловланыб јанырды ки, нә вахт онун артачағыны вә нә вахт азалачағыны дүрүст тәјин етмэк оларды. Ән бөјүк бош, гарлы салонун ортасында донмуш бир кәл варды. Онун үзәриндәки буз минләрчә елә ејни вә дүрүст шәкилли парчалара ајрылмышды ки, бу лап көзүбағлычаја бәнзәјирди.

Гар краличә евдә оlanda, бу кәлүн ортасында отуруб дејәрди ки, әгил күзкүсүнүн үстүндә отурмушдур: онун фикринә кәрә бу күзкү дүнјада тәк бирчә вә ән јахшы күзкү иди.

Қај сојугдан тамамилә көјәрмиш, демәк олар ки, гаралмышды, анчаг өзү буну дүјмүрдү, — Гар краличәнин өпүшләри ону сојуғу һисс етмәјә гојмүрдү; бир дә ки, онун үрәјинин өзү дә бир парча буз иди. Қај ити бучағлы буз парчалары илә ојнајыб, онлары чүрбәчүр шәкилдә бир-биринин үстүнә јығырды. Ахы тахта парчаларыны бир-биринин үстүнә јығыб фигурлар дүзәлтмәк кими бир ојун вар ки, адына «Чин тапмачасы» дејирләр. Қај да буз парчаларындан чүрбәчүр гәрибә фигурлар дүзәлдирди вә бу ојунун адына «әглин буз ојуну» дејилирди. Онун нәзәриндә бу фигурлар сәнәт мө'чүзәси, бунлары гурашдырмаг исә, ән әһәмијјәтли бир мәшғәлә иди. Қаја она кәрә белә кәлирди ки, онун көзүнә сәһрли күзкү гырығы батыб галмышды. О, буз парчаларындан бүтөв сөзләр гурашдырырды, амма ән чоһ истәдији «һәмишәлик» сөзүнү һеч чүрә гурашдыра билмирди. Гар краличә она демишди: «Әкәр сән бу сөзү гурашдыра билсән, өзүн өз аған оларсан, мән дә сәнә бүтүн дүнјаны вә бир чүт јени конки бағышларам». Анчаг Қај бу сөзү һеч чүр гурашдыра билмирди.

Гар краличә деди: — Инди мән исти өлкәләрә учуб кедирәм.

Краличэ учуб кетди. Кај исэ, учу-бучагы олмајан бомбош салонда тэк галараг көзләрини буз парчаларына зилләјиб, о гэдэр фикирләшди ки, лап башы чатлајырды. О, солғун вэ һәрәкәтсиз һалда бир јердә отуруб галмышды, елә бил чансыз иди. Адама елә кәлирди ки, о донмушдур.

Елә бу заман Керда даим шиддәтли күләкләр әсән нәһәнк дарвазадан ичәри кирди. О, ичәри кирән кими, күләкләр јухуја кетмиш кими, тамам јатды. Керда бомбош, буз салона кириб, Кајы көрдү. Гыз ону дәрһал таныды, јүјүрүб бојнундан бәрк-бәрк гучаглады вэ учадан деди:

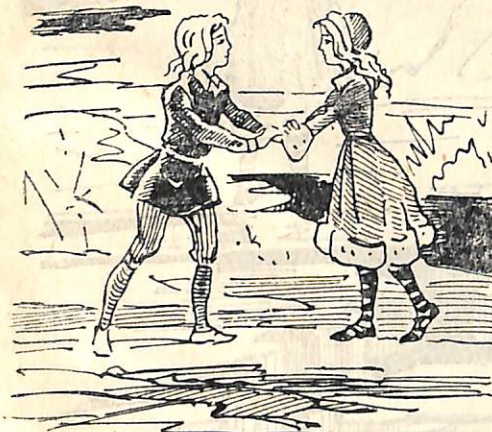
— Кај, мәним әзизим Кај! Ахыр ки, кәлиб сәни тапдым!

Анчаг Кај елә әввәлки кими донуг вэ һәрәкәтсиз отурмушду. Керда ағламаға башлады. Онун исти көз јашлары Кајын синәсинә төкүлдү, үрәјинин буз габығыны вэ күзкү

гырығыны эритди. Кај, Керданын үзүнә бахыб, бирдән көз јашлары төкмәјә вэ елә бәркдән ағламаға башлады ки, көзүндәки күзкү гырыгы да көз јашлары илә бирликдә чыхыб дүшдү. Онда Кај Керданы таныјыб севинди:

— Керда! Мәним әзизим Керда!.. Бәс сән бу гэдәр вахт һардајдын? Мән өзүм һардајдым? — дејә јан-јәрәсинә бојланды. — Бура нечә сојугдур, бомбошдур!

Белә дејиб, о бәрк-бәрк Кердаја гысылды. Керда севиндијиндән һәм ағлајыр, һәм дә күлүрдү. Бәли, онларын севинчи елә бөјүк иди ки, һәтта буз парчалары да ојнашмаға башладылар вэ јорулдугда, јерләринә јатыб

Гар краличәнин Каја тапшырдыгы һәмнин сөзү әмәлә кәтирдиләр. Бу сөзү гурашдырдыгдан сонра Кај өзү өз ағасы ола биләрди; һәм дә Гар краличәдән бүтүн дүнјаны вэ бир чүт јени конки һәдијјә ала биләрди.

Керда Кајын һәр ики јанағындан өпдү вэ онун јанагла-ры јенә дә гызылкүл кими чичәкләнди; Керда онун көзләриндән дә өпдү, Кајын көзләри дә онун көзләри кими пар-пар парылдады. Керда онун әлләриндән вэ ајагларындан өпдү; Кај, јенә әввәлки кими сағлам вэ зирәк олду.

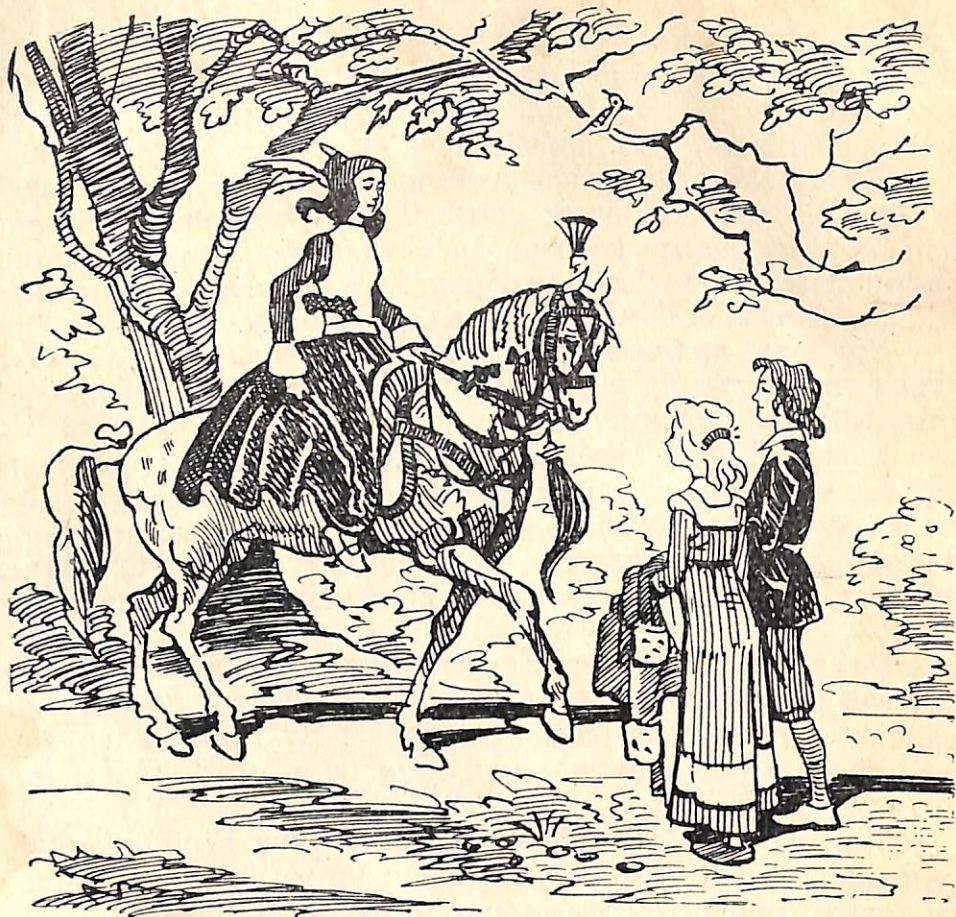
Кај Гар краличәнин кәлмәсиндән әсла горхмурду, — чүнки онун истәдији ичәзәнамә парылдашан буз һәрфләрилә јазылыб јерә дөшәнмишди.

Кај илә Керда әл-әлә вериб, буз сарајдан чыхдылар. Онлар јол кедә-кедә нәнәләриндән, балача бағчаларындан, ачан гызылкүлләрдән данышырдылар, онларын гаршысында шиддәтли күләкләр сакитләшир, күнәш ишыг сачырды. Онлар кәлиб гырмызы мејвәли кола чатдыгда, Шимал маралы артыг онлары көзләјирди.

Кај илә Керда әввәлчә фин гадынын јанына кедиб, орда бир гэдәр исиндиләр вэ евләринин јолуну өјрәндиләр, сонра да лапланд гарынын јанына кетдиләр. Бу гары онлар үчүн јени палтар тикди вэ өз киршәсини сазлајыб, онлары јола салмаға кетди.

Марал да кәнч јолчулары өтүрмәк үчүн та Лапландија-нын сәрһәддинә гэдәр кәлди. Бурда артыг јашыл отлар кәјәрмишди. Бурда Кај илә Керда марал вэ лапланд гары илә худаһафизләшиб ајрылдылар.

Будур, гаршыларында мешә көрүндү. Илк гушлар нәғмә охумаға башладылар, ағачларын будаглары јашыл тумур-чугларла долду. Мешәдә көзәл бир атын белиндә, башында гырмызы папаг вэ белиндә тапанча кәнч бир гыз јолчулара раст кәлди. Керда дәрһал аты да таныды, гызы да. Бу һәмнин ат иди ки, бир заман гызыл каретаја гошулмушду. Гыз, һәмнин балача гулдур гыз иди. О да Керданы таныды. Онлар јаман севиндиләр.

Гулдур гыз Каја деди: — Ај авара! Мән билмәк истәрдим ки, сән ардынча дүнјанын о башына кетмәјә лајигсэнми?

Амма Керда гулдур гызын јанагларыны охшајыб, ондан шаһзадә гыз вә оғланы сорушду.

Кәнч гулдур гыз чаваб верди:—Онлар јад өлкәләрә кетдиләр.

— Бәс гарға? — дејә Керда сорушду.

— Мешә гарғасы өлмүшдүр; әл гарғасы дул галыб, ајагына гара јун парчасы бағлајыб кәзир, өз бәхтиндән шикајәт

едир. Бүтүн бунлар бош шејләрдир! Сән бир даныш көрүм, башына нәләр кәлди вә буну нечә тапдын?

Керда илә Кај бүтүн башларына кәләни она данышдылар.

— Бәли, нағыл бурда гуртарды! — дејә кәнч гулдур гыз онларын әлләрини сыхды вә сөз верди ки, әкәр јолу онларын јашадығы шәһәрә дүшсә, кәлиб көрүшәчәкдир.

Сонра гулдур гыз өз јолуна, Кај илә Керда да өз јолларына давам етдиләр.

Онлар кетдикчә, јолда баһар чичәкләри ачылыр, отлар көјәрирди. Будур, килсә зәнкинин сәси кәлди, онлар өз доғма шәһәрләринин килсә гүлләсини көрүб таныдылар. Онлар таныш пилләләрлә чыхыб, отаға кирдиләр, бурда һәр шеј әввәлки кими иди; саатын кәфкири јенә дә «так-так» едиб чыггылдајыр, эгрәбләр дә сиферблат үзәриндә һәрәкәт едирди. Амма онлар алчаг гапыдан кечдикдә, дујдулар ки, артыг бөјүјүбләр. Дамда чичәкләнмиш гызылкүл коллары ачыг пәнчәрәдән көрүнүрдү; онларын ушаглыгда отурдулары хырдача стуллары да орда иди. Кај илә Керда һәрәси өз стулуна отуруб әл-әлә вердиләр. Гар краличәнин сојуг, бомбош вә эзәмәтли сарајыны онлар ағыр бир јуху кими унутдулар.

Онлар беләчә јан-јана отурмушдулар, икиси дә артыг бөјүмүшдү, амма үрәкләри вә көнүлләри ушаглыгда олдуғу кими саф иди. Бајырда исә артыг илыг, бәрәкәтли јәј иди.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

<i>Биринчи әһвалат</i>	
Күзкү вә онун гырыглары	3
<i>Икинчи әһвалат</i>	
Оғлан вә гыз	5
<i>Учүнчү әһвалат</i>	
Сәһрбаз гадынын ччәклији	15
<i>Дөрдүнчү әһвалат</i>	
Шаһзадә вә шаһзадә гыз	24
<i>Бешинчи әһвалат</i>	
Балача гулдур гыз	35
<i>Алтынчы әһвалат</i>	
Лапланд гары вә фин гадын	43
<i>Једдинчи әһвалат</i>	
Гар краличәнин сарајында нәләр баш верди вә сонра нечә олду	49

